

Zsidó vallásgyakorlás a **börtönökben**

Jelige: bvrabbi

2013/5773

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés

II. Történelmi visszatekintés a büntetés-végrehajtásban lévő nevelésre

III. Egy vallásos zsidó ember a börtönben?

IV. Elítéltek munkáltatása és képzése

V. Magyar Testvéri Börtöntársaság

VI. Vallási kellékek és azok előírása és azok alkalmazása a börtönökben

VII. Ros hášana a zsidó újév vallási megközelítése

VIII. Szukot ünnepének bemutatása és értelmezése

IX. Hanuka mint vallási ünnep

X. Peszáh ünnepének bemutatása és értelmezése

XI. Konklúziók

XI.

Bevezetés

Mindig is kérdéses volt a szabad vallásgyakorlás a börtönökben. Minden fogvatartottnak joga van a szabad vallásgyakorláshoz, ebben nem lehet őket akadályozni, de vannak bizonyos esetek, amikor a rituális szertartásokat, imákat nem tudja gyakorolni a speciális zárt intézet alapelvei, illetve szabályzatai miatt. Ma a magyarországi börtönökben a börtönmisszió szerepe kérdéses, főleg a zsidó, izraelita vallásúak számára. Mivel e vallás gyakorlói igen szerény számban vannak az országban és még csekélyebb létszámban, vannak a büntetés – végrehajtási intézetekben. A problémák nem csak a kóser étkezésben nyilvánulnak meg, mint amiről eddig szóbeszéd terjenget, hanem a mindennapi vallásgyakorlásban is. Tóra tekercsek olvasása lehetetlen mivel a letöltő intézeteknek nincs saját tekercsük, és a Minján létszáma is csak extrém helyzetekben van meg. Ezek a dolgok nem azt jelentik, hogy nincsenek zsidók a börtönökben, hanem azt, ha vannak is, akkor nem vallásosak. Ennek a kis létszámú vallási csoportnak a börtönökben, aki hit hű vallás gyakorlok ma nagyon nehéz gyakorolni eme amúgy is nehéz vallást.

Tanulmányom alapvetően a vallásgyakorlásról szól a magyarországi börtönökben, különös tekintettel a „Mózes Hitűkre” kitérve. Az életeseményei és a hétköznapi protokolitás előtérbehelyezésére nagy hangsúlyt fektetve. Mivel a Magyar Büntetés-végrehajtási rendszer inkább katolikus beállított, ezért általában református lelkészek látták el a rabbinikus feladatokat, vagy egyáltalán nem látta el senki ezeket. A Balassagyarmati BV. Intézetben mára már önképzőkör jellegűen szerveződött meg a vallásgyakorlás. Hiába van egy úgynevezett börtön rabbi / Shönberger főrabbi/ de egyedül egy ember nem tudja lefedni az egész ország területét. Míg Izraelben ez lehetséges lenne, de se földrajzi se vallási összetétel alapján nem kivitelezhető hazánkban. Ezen felül, az ortodoxia, neologia illetve reform zsidóság közti különbségek és el nem fogadás is a rendszer életképtelenségét mutatja.

Nagy hangsúlyt fektettem a zsidó vallás bemutatására és az egyes bemutatott részek után egyfajta megközelítést, értelmezés mutatok be a vallásgyakorlás lehetséges módjára. Eddigi tanulmányaim alatt, amit a *Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Karán mint Büntetés-végrehajtási nevelő és az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetemen mint Judaisztika bölcsés és Rabbi szakon* keresem a megfelelő konklúziót arra, hogy ma Magyarországon megfelelő háttér tudása legyen mint a büntetés-végrehajtás állományában dolgozó, mint a rabbinikus feladatokat ellátó emberek közt.

Dolgozatomat ajánlom a Büntetés-végrehajtásban dolgozók számára. Segítségül szolgáljon, arra hogy megértsék a különbségeket a zsidó és más vallások közt. Ezenfelül a **Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának** és javaslom a **börtönrabbiság** megfelelő képzését és alkalmazását.

II. Történelmi visszatekintés a büntetés-végrehajtásban lévő nevelésre

A büntetés-végrehajtásban alapvető elv a „javítás” és a „nevelés” ehhez a legismertebb alap mindig a vallási és az erkölcsi nevelés. Nagy probléma, hogy a börtönökben az elítéltek tétlenül, szinte semmit sem tesznek egésznap, így nem tudják lefoglalni magukat. **„...probléma, hogy... a börtönökben a gonoszság nyilvános iskolái... Így az erkölcsi javulás helyett a bűnözők egymásnak átadják tapasztalainkat, megőrzik bűnöző szokásai”**¹ –e jeles gondolatokat már az 1850-s évektől kezdve tudták, és próbálták orvosolni eme bajt. A nevelés és a javítás Bipoláris tényezőkön alapszik. Ahhoz, hogy a nevelést véghez tudjuk vinni, 2 alapvető tényezőre van szükségünk.

1. Külső tényező, egyfajta kényszerítő erő
2. Belső aktivizáló hatás

1. Külső tényező, egyfajta kényszerítő erő:

Külső tényezők alatt, a felső irányítást vegyünk alapul. Miszerint megmondják, utasítják az embereket arra hogy éppen mit mikor hogyan tegyenek és azt, amit nem sikerül , vagy rosszul sikerült elsajátítani azt újra megtanítják, „megnevelik”. Erre az egyik legalkalmasabb személy a börtön nevelő illetve a börtönben lelki szolgálatot végbe hajtó személy.

„A büntetés-végrehajtási nevelés a pedagógiának a kriminálpedagógián keresztül közvetített ismeretanyagán alapuló tudatos, tervszerű emberformáló tevékenység, mely a bűncselekményt elkövetett s ezért szabadságvesztés-büntetésre ítélt fogva tartottakra irányul. A

¹ Franz Holtzendorff-Eugen Jagmann: Handbuch des Gefangniswesens: Hamburg, 1888.

céltudatos, tervszerű, fejlesztő és korrigáló hatások olyan összehangolt rendszere, amely jogszabályi keretek és zárt intézeti viszonyok között az elítélt személyiségéhez igazodó differenciáltsággal segíti a személyiség változást, a társadalmi beilleszkedés és alkalmazkodásának képességének és készségének kialakulását”² nevezzük büntetés-végrehajtási nevelésnek.

XII.

A büntetés-végrehajtás nevelési célja: Az alapcélokat törvény rögzíti. Ezen belül a cél a társadalom elvárását fogalmazza meg a bűnözéssel kapcsolatban. A legfőbb cél a nevelésben a **reszocializáció**, hogy a *társadalom hasznos tagjai* legyenek a bűnt elkövetők és elkerüljék a visszakerülést a bűnözői életmódba.

Gyakori problémát okoz az a tézis, hogy a nevelési cél összeolvadt a köztudatban a büntetés-végrehajtási céllal, ami tágabb értelemben ugyan az is lehet. „Tágabb értelemben” mindenki személyisége nevelhető, ez valamilyen kis téren lévő változást is magában foglal. Minden kis lépést el lehet könyvelni sikernek, még akkor is ha ez a nevelés nem segíti elő a nevelt személy státuszának változását. A büntetés-végrehajtásnak nem fő célja a személyiség fejlesztés, a reintegráció és, hogy könnyen becsatlakozzanak a büntetettek a társadalomba. Nem lényeges, hogy mi motiválja, és mi biztosítja tartósan szociálisan elfogadható magatartást. A nevelés ezzel szemben minden esetben belső motiváció kifejlesztése a cél, minden esetben az önnevelést fűzik ki célnak. Szabadság vesztes alatt megfogalmazódnak rész célok, amelyek a fogva tartottak körülményeinek, fogva tartása időtartalmának általános szinten tartást(pszichikai és fizikai). A célok és a hozzájuk kapcsolódó feladatok közt nagyon jelentős egyenlőtlenség vehető észre. Nagyon apró sikerekhez is nagyon erős erőfeszítés, céltudatos /szakszerű/ munka szükséges.

1.2.Nevelési eljárások, és nevelési módszerek: A nevelés egy konkrét tevékenység, ami önmagába foglalja mindazokat a pedagógiai beavatkozásokat, cselekvéseket(akciókat), amik befolyásolják az elítélt magatartását. A nevelést célzatától és irányától függetlenül 3 alapvető csoportba lehet besorolni.

a) Életviszonyok alakítása

² A büntetés-végrehajtás nevelési rendszere: IM, BVOP nevelési osztály 1986/1

- b) Cselekvések szabályzása
 - c) Felfogás pszichés állapot fejlesztése
-
- a) Mint fizikai környezet, mint szociális kapcsolatokra gondolhatunk az egyénre tartós befolyásoló hatással van a büntetés-végrehajtási intézetek. Mivel az életviszonyokra jelentős hatással van a büntetés ezért a nevelésnek nagyon fontos szerepe van a mindennapokban. Nem csak a személyi állomány, hanem a fogva tartottak is nevelik egymást. (ezt közös érdekükben alakult ki).
 - b) Elvárt viselkedési- magatartási formák megismerésében, elfogadtatásában van fontos szerepe a cselekvések szabályzásának, mert nem felejtethjük el büntető céllal, vannak elzárva a fogva tartottak. Az együttélésből származó konfliktusok kezelése, megoldása a nevelő hatáskörébe tartozik. A fő feladat: kooperatív viselkedés, az elfogadás, megértés, becsületes és hasznos személyiség kialakítása.
 - c) Gyakorolt merev szokásoknak az új oldali megközelítése, norma követő magatartás és eszmék elfogadtatása. Belső indíttatású legyen a normakövetés.

A nevelési módszerek a nevelési folyamat legaktívabb, legdinamikusabb komponensei, amelyek a nevelői eljárások alapját, törzsét adja. A nevelési módszereknek 2 nagy csoportja van: ***direkt*** (közvetlen), ***indirekt*** (közvetett). Ezek a nevelési folyamat és az elvárástól függően változhatnak. A megfelelő nevelési folyamat megszerzéséhez mindkét módszer használata szükséges.

Direkt módszerek: funkcionális szempontból 3 csoportba tudjuk sorolni: *A szokások kialakításának közvetlen módszerei; A magatartási-tevékenységi modellek közvetítésének módszerei; A tudatosítás közvetlen módszerei;*

- A szokások kialakításának közvetlen módszerei:
 - Követelés
 - Gyakoroltatás
 - Segítségadás
 - Ellenőrzés
 - Ösztönzés

- A magatartási-tevékenységi modellek közvetítésének módszerei:
 - Elbeszélés
 - Tények és jelenségek bemutatása
 - Műalkotások bemutatása
 - Személyes példa
- A tudatosítás közvetlen módszerei:
 - Előadás
 - Magyarázat
 - Beszélgetés
 - A neveltek önálló elemző munkája

Indirekt módszerek: funkcionális szempontból 3 csoportba tudjuk sorolni: *A szokások kialakításának közvetlen módszerei; A magatartási-tevékenységi modellek közvetítésének módszerei; A tudatosítás közvetlen módszerei;*

- A szokások kialakításának közvetlen módszerei:
 - Közös tevékenység megszervezése
 - Követett követelés
 - Közvetett ellenőrzés
 - Közvetett ösztönzés
- A magatartási-tevékenységi modellek közvetítésének módszerei:
 - A nevelő személyes részvétele a közösségi tevékenységekben
 - Pozitív és egyéni és csoportos minták kiemelése a közösség életéből
- A tudatosítás közvetlen módszerei:
 - Vita
 - Közvetett felvilágosítás
 - Öntevékeny szervezetek működése

1.3.A büntetés-végrehajtásban az oktatás.

/a vallás újra megismerése is minősülhet egyfajta oktatásnak is nem csak az iskolai oktatás valósul meg/

Sajnálatos módon a mai büntetés-végrehajtásban a fogva tartottak nagy része tanulatlan és alul iskolázott, ezt a tény próbálja orvosolni a különböző oktatások, szakképzések. Ezek a képzések egyfajta segítség ahhoz, hogy mikor letöltötték a büntetésüket, akkor „tanult” hasznos tagjaiként kerüljenek vissza a társadalomba. A képzések fő célpontjai a többszörösen hátrányos helyzetű fogva tartott –i állomány. Itt befejezhetik az *általános-, középiskolai* tanulmányait. Lehetővé vált hogy érettségi bizonyítványt szerezzenek, mellette egyéb szakképzéseket biztosítanak az intézmények, ezzel segítve az elkövetkezendő életükben a könnyebb és legális munkavállalást. A büntetés-végrehajtási intézetekben az emberek egy második lehetőséget kapnak ahhoz, hogy az alapvető tudást elsajátítsák.

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló **1979. évi 11. rendelet** célja, hogy szabályozza, meghatározza a végrehajtást, az elítéltek jogait – kötelezettségeit. Ez a rendelet biztosítja az elítélt oktatásához, neveléséhez szükséges feltételeket. Ennek alapja, hogy a büntetett személy önbecsülése ne szenvedjen kárt. Indokolt esetekben az intézményeknek kell biztosítania középfokú vagy kivételes esetekben felsőfokú oktatást, hogy a delikvens tudja folytatni, be tudja fejezni tanulmányait.

Alapfokú iskolai végzettség megszerzését nagymértékben támogatják, ösztönzik az intézetek (ezt ösztöndíj rendszerrel viszik véghez). A közép- felső fokú oktatásban való részvételt a mindenkor parancsnok engedélyezheti. Az alapfokú képzések költségeit az intézmények biztosítják, az egyéb oktatásban résztvevők költségeit is biztosíthatják, támogathatják, de nem kötelező. A szakképzések, továbbképzések első sorban a szabadulás utáni életbe való beilleszkedést kell segíteniük. Ezeket a képzéseket az elítélt kérelme alapján a **BEB**³bírálja el. A *megkezdett képzéseken a részvétel kötelező.*

Vallásgyakorlásra senkit sem lehet kényszeríteni, de ha valaki a börtönben szeretné gyakorolni a saját vallását, azt elő kell segíteni és mindent meg kell ezért tenni. Ebben a börtönben szolgálatot teljesítő „börtön lelkészek- jelen esetünkben börtön rabbik” szerepe a legnagyobb. Mivel a vallási vezetők a gyülekezet számára egy fajta vezetők / lásd a próféták szerepét a fogságokban/. Ők csak annyiban mások a szabadság veszteséssel büntetett emberektől

³ Befogadási bizottság

hogy minden este haza mehetnek. Külön képzést kéne biztosítani a bv. Lelki szolgálat embereinek.

2. Belső aktivizáló hatás

2.1 A belső tilalmi és szabályozó rendszer, az erkölcsi szabályozás kialakulásának folyamata, az erkölcsi fejlődés zavarai, szerepük a deviáns magatartás kialakulásában.

/amint ezeket felül tudja oldani akkor elindul a deviáns személyiség normál irányba való fejlődése/

A belső tilalmi – és szabályozórendszer az utánzason, azonosuláson és interiorizáción keresztül a példaadás a jutalmazás és büntetés hatására alakul ki.

A szocializált, önkontrollal rendelkező ember magatartásában azok az értékek, normák válnak meghatározókká, amelyeket az Őt körülvevő szociális közeg közvetít, követendőként állít. A külső elvárások belső irányító tényezővé válása azonban hosszantartó folyamat. Most ezt a folyamatot vázoljuk fel /Popper Péter nyomán!. A belső viselkedésszabályozás lényege Ja különböző szokások, konvenciók, attitűdök elsajátítása mellett / az erkölcsi normarendszer kialakulása Az egyén sajátjaként megélt erkölcsi normarendszerének fejlődése, kialakulása környezeti hatásokra történik.

Az újszülött még nem rendelkezik semmilyen szabályozórendszerrel. Az újszülött-és kisgyermekkorra jellemző sajátos élmény-feldolgozási mód az én-központúság, az egocentrikus alappozíció, amely annyit jelent, hogy a gyermek minden viszonylatot, a körülötte lévő tárgyakat, személyeket, eseményeket a saját szempontjából éli meg és dolgozza fel. Ez az élmény-feldolgozási mód a kisgyermek fejlődési stádiumának megfelelő, rá jellemző. Ebben a fejlődési szakaszban még nem tudja átélni mások érzéseit, empátiás készséggel nem rendelkezik.

Amíg az egocentrikus alappozíció fennáll, addig a gyermek a szabályokat szoktatás révén sajátítja el vagy azért, mert el akarja kerülni a büntetést, egyben szeretné kiérdemelni a szociális környezet jutalmazását, elégedettségét.

A viselkedésszabályozás tehát külső hatásokra történik.

A gyermek megtanulja a szabályokat, amelyek gyakran tiltásokat, korlátozásokat tartalmaznak, de a szabályok ismerete nem válik viselkedést meghatározó értékűvé, mert a viselkedést elindító motívumok, vágyak továbbra is megmaradnak.

Tehát a gyermek képes ellenállni a kísértésnek addig, amíg a külső szabályozás, a büntetéstől való félelem jelen van.

A kisgyermek megtanulja azt a szabályt, hogy ne szemeteljen erdőben, parkokban. A csokoládé papírját nem dobja el, amíg a szülő jelen van. Ha a szülő elfordul, ősz kényelmetlenné válik a papír kézben tartása, eldobja.

Tehát a gyermek megtanulja a szociális tilalmakat, de nem azonosul belsőleg azokkal, a viselkedésszabályozás külső hatásokra történik./negatív önkontroll/

A viselkedésszabályozás belsővé válása akkor veszi kezdetét, amikor a gyermeki énközpontúság, az egocentrikus alappozíció fokozatosan leépül, kialakul a gyermek empátiás készsége. A kezdetben külső követelmények fokozatosan beépülnek a személyiségbe, és belső viselkedésszabályozó erőkké, saját erkölcsi normarendszerré válnak.

A külső követelmények, szabályok, normák belsővé válásának folyamatát, személyiségbe történő beépülését nevezzük interiorizációnak.

A beépült, interiorizált tartalmak, szabályok' normák belső fékezőerőként hatnak, ezek megsértése büntudatot, feszültséget, szorongást eredményez, amelyeknek megszüntetésére, jóvátételére törekszik az egyén. Az interiorizált értékekkel való összeütközés elkerülése biztosítja a tilalmak betartását. Ezt nevezzük lelkiismeretnek. A lelkiismereti funkciók kialakulása, a külső szabályok belsővé válásának folyamata, attól függ, hogy milyen az érzelmi kapcsolat a „normaadó” és a „normafellevő” /szülő-gyerekek stb. / között. Az

interiorizáció folyamata akkor alakul ki, ha a normaadó és normafellevő között „kettősmotivált” érzelmi kapcsolat alakul ki, ami annyit jelent, hogy egyszerre van jelen a szeretet és a félelem. A gyermek szeretet és biztonságsszükséglete, érzelmi egyensúlya a szülővel való szeretetteljes kapcsolatban valósul meg, annak elvesztése félelemmel tölti el, ezért azokat a feltételeket, amelyeket a szülő vele szemben támaszt úgy éli át, mint a kapcsolat megtartásának feltételét. Ezt a kettősen motivált érzelmi viszonyt nevezzük respektábilis kapcsolatnak.

Respektábilis kapcsolataink és az azok hatására meginduló interiorizációs folyamatok biztosítják az egyén erkölcsi normarendszerének harmonikus vagy zavart, hibás fejlődését. Ez utóbbi a következőképpen mehet végbe:

A túlkényeztető, követelményeket nem támasztó szülők esetében a kapcsolatból hiányzik a félelem. Ezek a gyermekek nem tanulnak meg erőfeszítéseket tenni, felnőtt korukban beilleszkedési zavarokkal küszködnek.

Az olyan családokban, ahol hiányzik a kapcsolatból a szeretet, a nevelésben főleg a büntető, korlátozó attitűd dominál, az egyén az erkölcsi szabályokat félelemből tartja be, nem válik sajátjává.

Ezekben az esetekben tehát nem épül ki respektábilis kapcsolat. Vannak olyan családok, ahol létrejön a respektábilis kapcsolat, de maga a szülő antiszociális normákat közvetít, így a gyermek felnőve alkalmatlanná válik a társadalmi beilleszkedésre. A szociális beilleszkedési zavarokkal küzdő bűnelkövetők többnyire ebben a három családtípusban nevelkednek.

A fejlődési folyamatok ismeretében megállapítható, hogy a megzavart erkölcsi fejlődés a diszharmonikus érzelmi fejlődés talaján jön létre.

Az eddigiekből kitűnik, hogy az erkölcsi fejlettségnek 2 szintje van:

1 Heteronóm- a viselkedés külső szabályozása, amelyet normasértés esetén a büntetéstől, külső következményektől való félelem jellemez

2. Autonóm- belső szabályozása, amelyet normasértés esetén lelkiismereti konfliktus, büntudat jellemez

A felnőtt ember viselkedésére optimális esetben az autonóm szabályozás jellemző, azonban különböző fejlődési zavaroknál, devianciáknál heteronóm szabályozás tapasztalható.

III. Egy vallásos zsidó ember a börtönben?

Mindenek előtt ki kell jelentenünk, hogy hithű vallásos zsidó ember nem kerül be börtönbe. Egy vallásos ember se a 613 parancsolatot nem szegi meg (365 tiltó, 248 cselekvő parancsolat), amiből ma már csak 270 életszerű egy átlag emberre (222tiltó 48 cselekvő), se az ország által elfogadott normatív törvényeket se. Bár azt mondják a bölcsek. „...ha az emberek csak a legismertebb 10 parancsolatot tartanák be nem lenne bűnözés...” Megemlítsre méltó hogy, leszégezzük tipikus zsidó bűn elkövetés nincsen ma. Nem lehet általánosítani hogy, milyen bűncselekmény miatt vannak a börtönökben a zsidó vallású emberek.

A civil életben egy vallásos zsidó ember életét elő írja a sulhán árúk⁴/terített asztal/. A börtönökben már a börtön szabályzatnak kell előbb megfelelnie, majd másodlagos szempontból a sulhán árúknak. Az alapvető zárka kellék a Biblia, de ilyenkor kérdésen, hogy milyen is legyen?

⁴ Zsidó törvényeket összefoglaló gyűjtemény

A kanonizáció miatt, a katolikus biblia ószövetsége lefedi a zsidó *Tanahot*.⁵ Az imakönyv már plusz felszereltség, ez minden fogvatartottnak magánbak kell biztosítani. Amennyiben nincsen neki kérvényezheti a nevelőjét, a börtönlelkészét hogy a családja küldhessen be neki. A *tálesz*⁶ és a *tfilin*⁷ kérdését későbbiekben taglalásra kerül, illetve ezek tartását az intézmény parancsnokának kell engedélyezni, mivel biztonsági okokból nem a legbiztonságosabbak ezek a tárgyak.

Ébredés után a *Mode ámi* imát mindengond nélkül el tudja mondani az elítélt. A kéz leöblítése, a szem és száj megmosása még mindig nem jelent gondot, egy 3 fős zárkában távolságok éppen akkorák hogy, a maximális lépésszám előtt elérnek a mosdóig. Nagyobb zárkákban már az ágymellé kellene készíteni, ami nem minden esetben szabályos.

Öltözködés terén már több szabályzásba ütközik az ember. Fejbefedés, a kápedli⁸ viselése és a *cicit*⁹ hordása a ruha alatt, már parancsnoki engedélyezés függvénye. Ha ezeket engedélyezi a parancsnok, akkor semmi öltözködésbeli probléma nem lehet, amennyibe ezek viselésére nem kap engedélyt a fogvatartott, máris sérül a szabad vallásgyakorlás joga, de biztonsági szempontok minél előbbre vannak.

Reggeli, délutáni és esti imádkozást¹⁰ a zárkában is lefolytathatja, de ha van minján¹¹ a börtönben, akkor igényelhető az együtt imádkozás. A *tálesz* és a *tfilin* használata engedély köteles, de ezekben kell a reggeli imát lefolytatni. Hétfőn és csütörtökön reggel a Tóra olvasás és tanulás előírás de abban az esetben ha nincsen minján, ez kimarad.

Étkezéseknél a wassolás, a kézmosás kötelező és ezt minden fenforgás nélkül megoldható. Áldást is tud egyedül mondani, a bencsolás kimarad bizonyos helyzetekben. A étkezés kérdése a kóser étrend mindig nehézségeket okoz. (Erre a későbbiekben bővebben kitérve lesz).

A lefekvésnél semmiféle szabályzásba nem ütközik a fogvarattott a zárkában zárkazarás és takarodó-kor mindent tud gyakorolni. Ekkor mondhatjuk, azt hogy semmiféle szabályzásba nem ütközik a szabad vallásgyakorlás.

⁵ Zsidó Biblia

⁶ Imasál

⁷ Bőr imaszíj

⁸ Fejfedő zsidó sapka

⁹ Imarojt

¹⁰ Tamud bráhot 26 A

¹¹ Tíz felnőtt zsidó férfi együtt imádkozása

IV.Elítéltek munkáltatása és képzése¹²

Az elítéltek munkáltatása a szabadságvesztés végrehajtásának fontos része. A munka nemesít és a normakövetésre való felkészülés nagyon fontos szerepe. Célja, hogy segítse az elítélt testi és mentális erejének fenntartását, lehetőséget adjon, hogy saját szakmáját gyakorolja illetve új szakma megszerzésére és fejlesztésére, és ezáltal megkönnyítse, hogy a szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék.

Az elítéltek az intézetben főszabály szerint kétféle munkát végezhetnek: az egyik a munkáltatás, amely olyan szervezett foglalkoztatás, amely rendszeresen, díjazás ellenében történik. A másik munka a díjazás nélküli munkavégzés, amely intézet tisztán tartásban, ellátásban való részvételt jelenti.

Munkáltatásnak minősül az elítélt szervezett foglalkoztatásának az a formája, amikor a munkavégzés rendszeresen, díjazás ellenében történik. Az intézetekben a munkáltatást az elítéltet munkával foglalkoztató intézetet vagy az e célra alapított gazdálkodó szervezet végzi. Az elítéltnak egy esetleges más gazdálkodó szervezetnél¹³ történő munkáltatása esetén írásban, visszavonhatja. Az elítélt más gazdálkodó szervezetnél nem végezhet munkát, amennyiben:

- Ha ott a szabadságvesztés megkezdése előtt vezető tisztségviselő vagy tulajdonos volt, üzletrésszel rendelkezett, illetve e körülmények bármelyike a szabadságvesztés végrehajtása alatt is fennáll;
- Ha olyan munkakörben foglalkoztatnák, amelyet jogszabály rendelkezése szerint csak büntetlen előéletű személy tölthet be;
- Polgári Törvénykönyvről szóló törvényben meghatározott közeli hozzátartozójával kerülne alá-fölérendeltségi vagy elszámolási viszonyba.

A Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság dönt az elítélt munkába állításáról, munkakör kijelöléséről valamint a munkáltató megjelöléséről. A munka jellegének megfelelően az elítélteket szervezeti egységekbe lehet beosztani. Az elítélt a munkahelyre vagy munkarendre utaló jelzés viselésére kötelezhető. Az elítélt kötelezettsége munkáját a kijelölt helyen a munkáltató utasítása szerint, illetve az elvárható szakértelemmel, gondossággal szabályok és utasítások szerint elvégezni.

¹² Dr. Czenczer Orsolya Rendészeti Szakvizsga BIZOTTSÁG 2012

¹³ Bv. tvr. 44. § (5)

Az elítéltet nem terheli munkavégzési kötelezettség, ha

- tankötelezettsége áll fenn,
- terhessége a hatodik hónapot elérte,
- gyermekét a 36. § (4) bekezdése alapján a büntetés-végrehajtási intézetben gondozza,
- munkaképtelen,
- a reá irányadó nyugdíjkorhatárt betöltötte.

A munkarend szabályozza a munkavégzés helyét, idejét, kezdetét-végét, szüneteket, műszakok beosztását. Az elítélt műszakbeosztását hetente változtatni kell. Fiatalkorú/nő (kisgyerekes, terhes) éjszakai munkára nem osztható be. Iskolai oktatásban/szakképzésben résztvevőnek úgy kell megállapítani a munkarendjét, hogy az ne zavarja a tanulást/szakképzést. Az elítélt részére munkaidő kedvezmény adható, így általános iskolai, középiskolai, szakképzésbe résztvevőket vizsgára való felkészüléshez, tanévenként minimum 5 napra fel kell menteni, valamint oktatási napokon (órákat leszámítva) a résztvevőknek 1 óra munkaidő kedvezmény jár. Továbbá 6 óra munka után 20 perc, ezt követően minden további 3 óra után 20 perc munkaköri szünet van megállapítva. Az elítélt részére a heti pihenőnap maximum havonta részben vagy egészben összevontan is kiadható. Hat munkanap után egy pihenőnap kiadása kötelező.

Fizetett szabadság jár a munkavégző elítéltnak, ez évente a 254-ik munkanapot követő Három hónapon belül ki kell adni. A szabadság kiadásának időpontját a munkáltató és intézet határozza meg, valamint az elítélt kérelmére vagy egyéb okból részletekben a ledolgozott napok arányában is kiadható. A munkáltatás szünetelése esetén az elítéltet átszállítják másik intézetbe. Ekkor, vagy munkahelye megszűnése estén a megállapított szabadságot részére ki kell adni, vagy pénzben kell megváltani. A munka díjazásának megállapítása vonatkozásában, a teljes munkaidőben foglalkoztatott elítélt részére a kifizetés évét megelőző év első napján a munkaviszonyba álló dolgozókra megállapított kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) összegének minimum egyharmadát-át kell megfizetni.

A díjazás nélküli munkavégzés szabályai:

Nem minősül munkáltatásnak, az elítéltnak az intézet tisztán tartásában és ellátásában való díjazás nélküli kötelező részvétele. A díjazás nélküli munkavégzés ideje a napi négy órát,

havonta összesen a huszonnégy órát nem haladhatja meg. A munkavégzést megelőzően az elítélt munkavégző képességéről orvosi nyilatkozatot kell beszerezni. Az intézet orvosa a díjazás nélküli munkavégzés idejét az elítélt egészségi és fizikai állapotára vagy életkorára tekintettel csökkentheti. A díjazás nélküli munkavégzés idejére az elítéltet szükség szerint el kell látni munkaruhával és lábbelivel, szakmai és munkavédelmi oktatásban kell részesíteni, balesetét a munkabalesetre vonatkozó jogszabály szerint kell elbírálni. A díjazás nélküli munkavégzésről az intézet nyilvántartást vezet.

Terápiás foglalkoztatás az elítélt foglalkoztatásának egy speciális formája. Lényege, hogy a megváltozott munkaképességű elítéltek számára, egészségügyi állapotukhoz igazodó munkavégzést jelölnek ki. Erről orvosi javaslatra a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság dönt. Díjazásban, úgynevezett ösztöndíjba részesülnek ezek az elítéltek, amely az alapmunkadíj egyharmada összegben kerül megállapításra.

Elítélt saját kérelme alapján **szakképzés**be is bevonható, amiről a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság dönt. A kérelem alapján megkezdett szakképzés viszont kötelező. Önhiba esetén részben vagy teljesen kötelező a költségek megtérítése. Szakképzést szervezhet külön-külön vagy együttesen az intézet, munkáltató, törvény által felhatalmazott egyéb szerv, magánszemély. Alapfokú oktatásban, szakképzésben, továbbképzésben résztvevőket a képzés ideje alatt az alapmunkadíj egyharmadának megfelelő pénzbeli térítés, ösztöndíj illeti meg. Munkába állításuk során nem részesülhetnek kettős díjazásban.

Ezeknek teljesülni kell a börtönben lévő foglalkoztatáskor. Ezenfelül, ha zsidó elítéltről beszélünk, és vallásos személyről beszélünk a szombati munka és a vallási ünnepekkor munka tilalmat figyelembe, kell venni. Ezeket, a munkanapokat különdíjazás nélkül normál munkarendben le lehet dolgoztatni vasárnap és munkaszüneti napokon.

V.A fogvatartottak ellátása¹⁴

Élelmezés

¹⁴ Dr. Czenczer Orsolya Rendészeti Szakvizsga BIZOTTSÁG 2012

A kóser étkezés mindig is probléma volt a Magyar Büntetés-végrehajtás számára. Más országokban is nagy nehézséget okoz. Ilyen speciális étrendre nem tudnak felkészülni az intézetek. Több megoldási kísérlet született az évek során, de mindenképp figyelembe kell venni a *rendészeti bizottság* által elfogadott normatív ellátásra szóló szabályzatot. (ez a későbbiekben olvasható)

Amennyiben nagyon vallásos személyről beszélünk, rendszerint neki a *közelben lévő zsidó közösség* vagy a **MAZSIHISZ**¹⁵ gondoskodik. Ebben az esetben költség hatékonyság céljából rendszerint 50-50%-ban a felek állják a költséget. Ez nem gazdaságos de vallási szempontból megfelelő. Ezt a problémát minden országos konferencián megemlítik.

Ha pedig, nem erősen vallásos személyről beszélünk, akkor két fő megoldás terjedt el. A *vegetáriánus étrenddel* kikerülhetjük a nem kóser átlak fogyasztását. A tej és a húsos ételek sem keverednek. Másik megoldási lehetőség, ami a mohamedán vallásúaknál is elterjedt a *sértés-húsmentes étrend*. Németországban ez a legelterjedtebb étkezési módszer a börtönökben. Bár ott a muslin vallású emberek többségben vannak.¹⁶

Az elítélt részére az általuk végzett munka jellegének, az egészségi állapotuknak és az életkoruknak megfelelően kialakított normák alapján, legalább napi háromszori étkezést kell biztosítani. A három étkezésből legalább egy alkalommal meleg ételt kell adni.

Rendkívüli esemény idején az elítéltek kizárólag hideg étellel is elláthatók, amely azonban legfeljebb három napig megengedett. Az átszállításra, illetve az előállításra kerülő elítélt részére csomagolt hideg ételt kell adni. A hideg étel elfogyasztásához szükséges eszközöket az intézet biztosítja.

Az elítélt részére, orvosi javaslat alapján – a vonatkozó normakereten belül – diéta vagy kímélő ételt kell biztosítani.

Az ételmezésnél az intézet lehetőségein belül, az elítélt vallási igényeit is figyelembe kell venni.

Az ételek adagolását és kiosztását elítélt csak felügyelet mellett végezheti.

¹⁵ Magyar Zsidó Hitűek Szövetsége

¹⁶ Rabbini levezetés egy Németországi fogvatartott hittestvérrel

Az ételmezési normákat rendelet tartalmazza. Az elítéltek egy napra eső ételmezési normáját a rendelet annak megfelelően határozza meg, hogy az elítélt dolgozik, vagy sem, illetőleg ha dolgozik, nehéz, vagy könnyű munkát végez-e. Az ételmezési norma eltér ugyanakkor azoknál az elítélteknél, akik kórházi ápolásban részesülnek, vagy akiknek az orvos javaslata alapján fogyasztó, illetve roboráló (erősítő) diétára van szüksége.

A normaételmezés szervezése

A fogvatartottak ételmezése normaételmezés keretében történik. A normaételmezés az ételmezési pénznormák alapján természetben biztosított ételmezés. A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak részére normaételmezést kell szervezni és ennek keretében térítés nélkül kell az ételmezést biztosítani.

A fogvatartottakat ételmezési normatípusba kell sorolni.

a) Nem dolgozó fogvatartottak ételmezési normái (nem dolgozó fiatalok, illetve felnőttek)

b) Dolgozó fogvatartottak ételmezési normái, ezen belül könnyű, vagy nehéz testi munkát végző fogvatartottak normái.

Ételmezési normába sorolásnál könnyű testi munkát végző munkakörök, a szakácsok, konyhai dolgozók, takarítók, udvarosok, fodrászok, adminisztratív, kulturális, eü. Ellátás területén dolgozók. Nehéz testi munkát végzők: akik a fenti munkakörökbe nem sorolhatók be.

Az egészségi állapotnak megfelelő ételmezést – diétát – a fogvatartás teljes tartama alatt, minden az intézetben biztosítani kell. Diétás ételmezés biztosítása orvosi javaslat alapján történik. A diétás étrend összeállításakor a fogvatartottak alapételmezéséhez tervezett nyersanyag-felhasználásra kell törekedni. Szükség esetén ettől eltérő vagy speciális ételmezés – az ételmezési pénznormán belül – beszerezhető. A kórházi ellátást nem igénylő cukorbeteg minden olyan fokozatának megfelelő intézetben elhelyezhető, ahol orvosi készenlét és folyamatos ápolói szolgálat (ügyelet) van. Az előzetesen letartóztatottak és őrizeteseik (ideértve a cukorbetegeket is) részére a fogva tartásra kijelölt intézet biztosít diétás ételmezést. A cukorbeteg szállítása során diétás ételmezésről is gondoskodni kell. A szállítás módjára

(egyedi vagy körszállítás) és a gyógyszerellátásra az orvos véleményét kell kérni. A diétás étkezés körébe nem tartoznak a vallási vagy egyéb ismérvek alapján eltérő táplálkozási szokások (pl. vegetarianizmus).

A fogvatartottak **vallási okból** igényelt eltérő ételmezés értelemszerűen többletköltségekkel jár, ezért az ilyen étkezés normája magasabb, mint az alapnorma.

A fogvatartottak ételmezése történhet:

- külön a fogvatartottak ellátására kialakított konyháról,
- a személyi állománnyal közös konyháról,
- külső vállalkozó által üzemeltetett konyháról.

A fogvatartottak ételmezését – külön szerződésben rögzített feltételek alapján – **külső vállalkozó** is végezheti. A szerződés megkötése előtt gazdaságossági számításokat kell végezni és a szerződést csak akkor szabad megkötni, ha a vállalkozó által nyújtott szolgáltatás – azonos színvonal mellett – alacsonyabb, vagy azonos költséggel jár, mint a saját üzemeltetésű ételmezés.

Külső vállalkozó útján történő ételmezési ellátás csak a közbeszerzésről szóló törvény előírásainak betartásával történhet.

A szerződésnek megfelelő garanciákat kell tartalmaznia az ételmezési ellátás folyamatosságának biztosítására, valamint szankciókat a hibás, illetve a nem teljesítés eseteire.

A külső vállalkozás által szolgáltatott ételmezés a fogvatartott létszámnak megfelelő mennyisége mellett meg kell, feleljen a különféle normákra előírt nyersanyag, energia és tápanyagszükségleteknek, valamint a különböző ellátotti csoportokra előírt normáknak. Az intézetnek fokozottan részt kell vennie az ételmezéssel kapcsolatos különféle ellenőrzésekben, a szerződő fél erre köteles lehetőséget biztosítani (normák, pótlékok, az előírt kalória és tápanyagszükségletek, az ételek mennyiségének és minőségének ellenőrzése, a higiéniai előírások betartása, étlap készítése stb.).

A fogvatartottak ruházati ellátása, egyéni felszerelése

A fogvatartottak ruházati ellátását a Bv. Tvr., az IM rendelet és országos parancsnoki intézkedés szabályozza.

A befogadott elítéltet a befogadás napján – a befogadás időpontjától függetlenül – el kell látni egyéni felszerelési tárgyakkal:

- étkezési felszereléssel,
- ágyneművel,
- ágyfelszereléssel,
- évszaknak megfelelő formaruhával, alsóruhával és lábbelivel (a fiatakorú elítéltek részére polgári jellegű formaruha is rendszeresíthető). A formaruházatot a végrehajtásra kijelölt intézet biztosítja az elítélt részére.

A munka végzéséhez az elítéltnak munkaruhát, külön jogszabály szerint védőruhát és védőfelszerelést kell biztosítani.

A formaruha rendszeresítésénél figyelembe kell venni, hogy az nem lehet megalázó vagy lealacsonyító (pl. a forma, szín, minta stb. tekintetében). Az elítélt használatára kiadott ruházat rendszeres tisztítása és karbantartása az intézet feladata.

Az elítélt köteles a használatra kiadott ruhát megővni, rendeltetésszerűen használni, és azon elvégezni a kisebb, szakértelmet nem igénylő javításokat.

Ha az intézet ideiglenesen nem tud formaruhát biztosítani, ennek idejére az elítélt a saját ruháját viselheti, melynek tisztítására, karbantartására és használatára azonban az intézet köteles.

A ruházat tisztításáról és javításáról az elítélt a maga költségére gondoskodik, ha jogszabályban meghatározott esetekben a saját ruházatát viseli, vagy részére a saját alsóruházat és lábbeli viselését engedélyezték. Ilyen engedély csak akkor adható, ha az elítélt a szabadulásra megfelelő alsóruházattal és lábbelivel rendelkezik. A saját ruházat mosásához és karbantartásához szükséges feltételeket az intézet az elítélt költségére biztosíthatja.

Az intézet térítésmentesen gondoskodik arról, hogy a szabadulás napjára az elítélt letétben lévő ruházatából és lábbelijéből az évszaknak megfelelő egy váltás öltözet tisztított, viselésre alkalmas állapotban legyen.

Az elítélt egyéni felszerelése¹⁷

1. Étkezési felszerelés:

- rendszeresített evőeszközök;
- törülőruha;
- pohár (nem lehet üveg vagy porcelán);
- evőcsésze (csajka), kivéve éttermi étkeztetéskor.

2. Formaruházat:

- sapka;
- felsőruházat;
- fehérnemű, alsóruházat;
- lábbeli;
- munka- és védőruha;
- egyéb kiegészítő cikkek (zsebkendő, törülköző, kesztyű, zokni stb.).

3. Ágynemű és ágyfelszerelés:

- takaró és takaróhuzat;
- párna és párnahuzat;
- matrac és matrachuzat;
- lepedő.

/Az előzetes letartóztatottat az 1. és a 3. pontokban felsorolt felszerelési tárgyakkal kell ellátni./

Az elítéltek számára évente két alkalommal történik átszerelés évszaknak megfelelő ruházatra, melyre az adott év április 1-15. napja között, valamint október 1-15-ig kerül sor. Az átszerelés a fogvatartottak munkaruhájára is kiterjed. Az a fogvatartott, aki nem tudott elszámolni a számára kiadott ruházattal, kártérítésre köteles. Az éppen nem használatos ruhagarnitúrát a felszerelési raktárban kell tárolni, ahol a ruházat megóvása a felszerelési raktár kezelőjének felelőssége.

A szállítással végleg érkező fogvatartottak azt a ruházatot, amiben érkeztek, leadják, amelyet szállítólevél alapján a fogadó intézet megküld a küldő intézetnek (terhelést küldenek róla). Ezt követően a fogvatartottat már az anyaintézet látja el felszerelési tárgyakkal.

¹⁷ Az IM rendelet alapján

Végleg szállítás során – amennyiben a fogvatartott rendelkezik megfelelő saját ruházattal – a kapott formaruházatot leadja, szállítása a civil ruházatában történik. Közvetlenül a szállítás előtt a többi felszerelési tárgyát is leadja az elítélt, ismételt felszerelése a befogadó intézet feladata.

A ruházat- és az ágynemű-csere („tisztá csere”) kéthetente történik. A tiszta csere során a pótlás érdekében az intézet külön nyilvántartást vezet az Intézetben éppen nem tartózkodó fogvatartottakról. A szennyes ruhát és a tiszta ruházatot elkülönítetten kell tárolni.

Az újonnan rendszerbe állított formaruházatot a Kalocsai Konfekcióipari Kft. (bv. Gazdálkodó szerv) szállítja. A ruházatra az intézet helyben helyezi fel a saját nevével ellátott feliratot és a bélyegzőt.

A ruházaton található kisebb hibákat helyben, az intézetekben javítják, a javíthatatlannak ítélt ruházatot selejtezési eljárás keretében vonják ki a használatból (a lesejtezett, vagy a használatból kivont ruházati termékeket az intézet értékesítheti, vagy más módon, pl. hulladékként hasznosíthatja).

A fogvatartottak ruházattal történő ellátását és annak cseréjét az intézetparancsnok helyi intézkedésben szabályozza. Az intézetparancsnoki intézkedések határozzák meg a tiszta csere gyakoriságát, helyét, idejét és minden, magasabb szinten nem szabályozott helyi sajátosságot, valamint a feladatok végrehajtásáért felelős személyeket.

A kipa, kápedli¹⁸ használata és viselése külön parancsnoki engedélyhez kötött. Kérdéses lehet, hogy ha az elítélt- fogvatartott hordja milyen kipát viseljen és honnan szerezzék be. A nem jogerős- előzetes körleteken a saját kipa használata semmi gondot nem okozhat, de a jogerős elítélteknél már kérdéses hogy tyúkláb mintás kápedlit viseljenek-e ha viselhetnek. Megoldási kísérletként felfogható az, hogy ha csak imádkozás és istentiszteletkor veszi fel az elítélt. A tállisz¹⁹ használata, mint vallási kegytárgyként a zárkában tarthatandó.

V.Magyar Testvéri Börtöntársaság²⁰

¹⁸ Vallási fejfedő

¹⁹ imasál

²⁰ Börtönügyi Szemle 1995.2. szám Június 78.o. alapján

1. Történeti visszatekintés-illetve a börtönmisszióról

A Magyar Testvéri Börtöntársaság 1992. november 2.-án alakult. Az akkori képviselőkkel, és a börtönökben önkéntesként szolgálatot végző missziósokkal, lekipásztorokkal /akkor még börtön rabbi funkciója nélkül/.

1993 szeptemberében felvételt nyertünk a Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság (**Prison Fellowship International**²¹) szervezetbe, melynek ma több mint, 125 országban van tagszervezete.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság egy olyan országos kiterjedésű ökumenikus társadalmi szervezet, melynek tagjai hívő emberek, s önkéntes alapon vesznek részt a Társaság munkájában. Tagjait börtönlelkésznek nevezik helytelenül. *Börtönpapokat, börtönrabbikat* egyaránt összefoglalóan börtön lelkésznek hívják.²²

A börtönmisszió tevékenysége mindazok felé irányul, akiket *egy-egy elkövetett bűncselekmény érint*:

Az elítéltek, fogvatartottak, szabadultak. Az elítéltek, fogva tartottak és szabadultak hozzátartozói, családja, különös tekintettel a gyermekekre. Az áldozat és annak családja. A fogvatartottakkal közvetlenül kapcsolatba kerülő szervezetek és annak tagjai, pl.: a büntetés-végrehajtás személyzete, igazságszolgáltatás, rendőrség. A hívő emberek közössége, egyházak, gyülekezetek, a társadalom.

2. Feladata

A Társaság Alapszabályban rögzített alapvető feladatának tartja olyan támogatási és segítségnyújtási hálózat kialakítását, mely helyi szervezetekből és csoportokból áll, és lelkészek, lelkészi munkatársak közreműködésével és irányításával felkeresik és felkarolják azon elítéltek családtagjait, akik ezt igénylik, és szívesen fogadják.

A családnak –különös tekintettel a gyermekekre– erkölcsi, lelki támaszt és szükség esetén szociális segítséget nyújt.

²¹ Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság

²² Részletesebben a későbbiekben a 3. alpontban

A Társaság, illetve helyi csoportjai, tagjai segítséget nyújtanak az elítéltek a börtönből szabadságra való távozásának megszervezésében.

A Társaság anyagi lehetőségeinek függvényében olyan átmeneti otthonokat hoz létre és működtet, ahol a megfelelő ajánlással kiszabadult elítéltek szállást találnak és a társaság, illetve a Társaság helyi szervezetei utógondozásukat vállalják.

A Társaság továbbképzéseket, konferenciákat szervez.

Kiadványokat jelentet meg a szolgálatot végzők és a gondozottak részére.

A Társaság tagjai, munkatársai az előírásoknak megfelelően látogatják az elítélteket, elősegítik, támogatják a büntől elfordulásukat, megújulásukat. (A Budapesti Fegyház²³ és Börtönben az önkéntes missziós munkatársak évi 1000 (!) órát töltenek, Kaposvári önkénteseink az ottani BV. Intézetben 1500 órát!)

A Társaság a büntetés-végrehajtásra vonatkozó jogszabályok megalkotását és intézkedések megtételét kezdeményezheti.

A Társaság tevékenységét a különböző és hasonló célú szervezetekkel összhangban és azokkal együttműködve végzi. A Társaság kapcsolatot tart fenn, és együttműködik hasonló célú külföldi és nemzetközi szervezetekkel.

A Börtöntársaság tevékenységét a büntetés-végrehajtási intézetekkel együttműködési megállapodás keretében végzi. Munkatársaink számára igazolványokat állítunk ki, mely a megállapodás szerint lehetővé teszi intézetbejutásukat. Jelenleg közel 275 olyan önkéntes munkatársunk van – laikusok, lelkészek, papok, apácák -, akik az ország különböző börtöneiben végzik munkájukat, s további 100 fő, akik a börtönön kívüli munkákban vesznek részt.

XIII. Börtönlelkészek

Nehéz megfogalmazni kik is a börtönlelkészek. Ma Magyarországon és a világon elfogadott az, hogy felszentelt, estünkben felavatott vallási vezető- képviselő; az olyan laikusnak számító személy akit, az egyháztól és alkalmanként az államtól is megbízást kap erre a feladatra. Ezzel ellentétben olyan szakembereknek kéne lenniük, akik egyaránt vallási képviselő és büntetés-végrehajtási szakember is. A börtönlelkészek munkájának értelmezését több szempontból is lehetne értékelni. Ezzel ellentétben legfontosabb feladatuk, hogy a szabad vallásgyakorlást elősegítsék a zárt totális intézetben.

²³ Molnár István a Budapesti Fegyház és Börtön lelkészével történt beszélgetés alapján

Nemzetközileg a börtönlelkészség, inkább csak a Katolikus vallású emberekről beszél. Egységesen a Börtönlelkészek Nemzetközi Szervezete²⁴ (későbbiekben csak IPCA), csak 1985 augusztusában alakult meg egy konferencián 59 börtönlelkész részvételével. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy akkoriban a börtönökben a fogvatartottak túlnyomó többsége katolikus vallású volt Európában. Más vallások gyakorlói elenyészve voltak jelen, így nem is kellett akkoriban önálló képviselőt létrehozni. Ma pedig az IPCA magába foglalja ezeket.

Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság és az IPCA közt az együttműködés egyre szorosabb lett az évek során, és nem csak formális problémákat próbálnak meg orvosolni, hanem a tovább képzést és a tagok regenerációját is elősegítik, amennyiben ez szükséges lenne. Ezenfelül, ha az aktuális letöltő intézetben nincs olyan lelkiszolgálatot végző személy, akkor segítenek áthidalni a vallási különbségeket.²⁵

XIV. Börtönlelkészi szolgálatról

Változások korát éljük meg napjainkban, mivel lassan már több mint 100 éve elindult ateizmus hullám erejét veszti, identitáskeresés, öngazolás megtalálása sok embert visszatért a vallásokhoz. Ezt megfigyelhetjük a legfőbbként a fiataloknál, a középkorúaknál akik, egyszer vallásosak voltak, vagy egyáltalán a II. Világháború után születettek és „vallástalanokként” lettek felnevelve. Ezek mellett a totális intézményekben töltő büntetett embereknél.

A lelkigondozásnak három fő szintérre, csoportra lehet osztani:

- b. A fogvatartottak szintjén történő
- c. A személyi állomány szintjén végbemenő
- d. Börtönmissziós tevékenység

Ezenfelül, több szintért is meglehetne különböztetni, de a tradicionálisan börtönben dolgozó lelkiszolgálat emberei máshol ne vállaljanak vallási szerepet, így csak e három szintért mutatkozná meg az „igazi börtönlelkészek” munkásságában.

²⁴ 1985 Svájc Bossey-i Ökumenikus Intézetben tartott konferencia

²⁵ Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság és az IPCA közös konferenciája 2005 Washington

a. A fogvatartottak szintjén történő:

A fogvatartottak szintjén két nagy feladatkört kell elkülönítenünk. A **Személyes beszélgetést** illetve a **Kollektív csoportos foglalkozást** /csoportos Biblia²⁶óra, imaközösség/. „Külön kell értelmeznünk a nevelők által végzet tevékenységeket illetve, a lelkészek által végzettet is.”²⁷

Személyes beszélgetést vagy önkéntesen kezdik a fogvatartottak, vagy a nevelő, pszichológus keresi fel a börtönlelkészt. Ezek a beszélgetések rendszerint az utolsó pillanatban vagy az azutáni pillanatban történik meg. Ilyen személyes beszélgetésnek fogható fel a civil életben a gyónás, és a rabbi tanácsának a kikérése is. Ezek a beszélgetések a reszocializációt és a nyugodt börtönbüntetés letöltését segítik elő. Hallottunk már olyanról, hogy az öngyilkossági kísérletet oldott meg a börtönlelkész.

Kollektív csoportos foglalkozást már minden vallás sajátágosan értelmezheti. Rendszerint közös imádkozással kezdődik, majd közös tanulással foglalkozik. Ekkor, felvetéseket, gondolatokat és egyéb vallási kérdéseket beszélnek meg. Biblioterápia ilyenkor megy végbe. Nem csak ismeret átadásokat figyelhetünk meg ilyen eseménykor, hanem etikai újra értelmezést vehetünk észre.

b. A személyi állomány szintjén végbemenő

Ez egy nagyon sajátágos feladatkör, hiszem a személyzet tagjai közt, töltik mindennapjaikat a lelkési szolgálat tagjai. A közös munka egyfajta kollegális kapcsolat kialakulását segíti elő. Bár sok példa van, arra hogy a személyi állomány tagjai úgy állnak hozzá, hogy; „eltűröm, és nem érdekel” vagy „ azt csinál, amit akar, rám nincs hatással”. Ezek az esetek már egyre kevesebb és eltűnő félben van, de még mindig megfigyelhető. Ma már beszélhetünk közös munkamegosztásról, érdeklődésről, szimpatizálásról és amennyiben nincs szimpatizálás közömbös hozzáállás figyelhető meg.

²⁶ Esetünkben Tóra, Talmud, Misna és Heti szakasz tanulása

²⁷ Molnár István a Budapesti Fegyház és Börtön lelkésze

Érdeklődés, szimpatizálás netalántán munkamegosztást akkor figyelhetünk meg, amikor is, ha a *személyi állomány tagja* vagy az *ő körletén lévő fogvatartott* valamilyen vallási felekezethez tartozik, és napi vagy ünnepi vallásgyakorlási kérdések merülnek fel. Bizonyos esetekben a börtönlelkész öngyilkossági vagy falcolási kísérletet akadályozott meg egy-egy beszélgetéssel. Az egyéb *szimpatizánsok* inkább vallási identitástól mentesek, és csak érdeklődés miatt szimpatizálnak. Ők úgy fogják fel, hogy a vallás egyfajta útmutatást tud adni. Itt a legfőbb kérdések a házasság és az alap erkölcsi témák értékelése vagy a legismertebb *tíz parancsolat* újra értelmezése.

Előtérbe került mára már az a kapcsolat a személyi állomány és a lelkipasztorátus tagjai közt, hogy személyes beszélgetésben a munkahelyi esetleg az otthoni problémákat megbeszéljék. Nem csak kollegális beszélgetések ezek, hanem az alapvallási vezető szerinti beszélgetést figyelhetünk meg. (gyónás, lelkesi tanácsadás, rabbi felé irányuló kérdések) Ezek a beszélgetések a kiégés elleni harcban az intézmény legjobb fegyvere lehet. Ebben a harcban csak úgy tud segítségre lenni a börtönlelkész, ha partner a személyi állomány tagja illetve segítséget mer kérni, és persze van börtönlelkész az intézményben.

c. Börtönmissziós tevékenység²⁸

A börtönmissziós szolgálatok nagyon fontosak, mivel nem minden intézményben vannak börtönlelkészek. Átlagban 1500-2000 órát töltenek más-más intézetben a börtönmisszió tagjai. Nagyon jó kapcsolat alakult ki a résztvevők közt. Ennek a misszió sorozatnak tagjai, akik évente több mint, 50 különféle programot szerveznek le és hajtanak végbe; a *Magyar Evangélikus Börtönmisszió, a Magyar Testvéri Börtöntársaság, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és az aktuális intézmények*. Sajnálatos módon nem beszélhetünk, zsidó börtönmisszióról, pedig az ökumenia eszméje alapján szükség lenne erre. A missziósok szerepe nem csak a letöltő intézet falain belül van. A reszocializáció és a társadalomba való visszailleszkedéskor is munkálkodnia kell.

VI.Vallási kellékek és azok előírása és azok alkalmazása a börtönökben

²⁸ Schweitzer Gáborral történt beszélgetés és a Fundamentum kerekasztal-beszélgetés alapján

1.1 A *Tfilin* mint vallási eszköz

A *tfilin* szó feltehetőleg a *tfilá* = ima szóból származik. E szónak arámi többesszámmal ellátott alakja a *tfilin* szó, mely imákat jelent. Átvitt értelemben azonban azokat a szíjjal ellátott bördobozkákat jelenti, melyeket a reggeli imák (*sáhárit*) mondása alatt viselnek a felnőtt zsidó férfiak. Egy másik vélekedés szerint a *tfilin* szó a *plilá* szóból származik, mely hirdetést, igazolást, ítéletet jelent. E szerint a *tfilin* hirdeti, hogy Isten fensége nyugszik azon, ki felteszi (jiddisül: légolja) azokat.²⁹ A *Talmud* egyenesen azt írja, hogy még maga „az Örökkévaló is *tfilint* rak.”³⁰

E feketére festett, kóser (a zsidó rituális előírásoknak megfelelő) állat (általában borjú) bőréből készített szíjjakkal erősítjük fel a kettő darab kóser állat (általában marha) bőréből készített, feketére festett bőrtokokat, bördobozkákat, házikókat (*bátim*) a bal kezünkre, valamint fejünkre.³¹ E házikókban idézetek találhatók a *Tórából*, pergamenlapra kézírással írva a *széfer Torá* írásának szabályai szerint a *szofér sztám* (a *széfer Torá*, *tfilin* és a *mezuzá* írója) által. A házikók alját lezáró vastag marhabőr hagyományosan tizenkettő öltéssel van felvarrva kóser állati ínnal.³²

A bördobozkák kocka alakúak, a kéz-*tfilin* (*tfilin sel jád*) teljesen sima, míg a fej-*tfilinen* (*tfilin sel ros*) négy rovátka jelzi a négy külön pergamenlapra írt *Tóra*-i idézet elhelyezkedését. A fej-*tfilin* két egymással szembenlévő oldalán egy-egy *sin* betű (❖) található, az Örökkévaló egyik elnevezésének, szinonimájának a *Sádáj* szónak az első betűje, a szó jelzése. Az egyik oldalon három-, míg a másik oldalon négy ága van a *sin* betűnek.

A fej-*tfilint* a homlok közepére illesztjük, hol a haj vonala kezdődik/kezdődött. A dobozt rögzítő bőrszík (*recuá*) körbefut fejünkön, hátul a tarkónk mélyedésébe fektetjük szíjának csomóját (*keser*), majd a szík két ágát előre vesszük. A szík csomójának alakja olyan régi a *Talmud* szerint, hogy az egyenesen „*háláhá* (vallási törvény), mit Mózes kapott a *Szináj*-hegyen.”³³ (Ez a *Talmud* „nyelvezetén” azt jelenti, hogy igen régi dolog.)

A kéz-*tfilint* a bal kezünkre tesszük, a dobozát felső karunkra a szívvel szemben helyezük el, majd az összekötött *jod* betűalakú kötésten át a szíjjal megerősítjük. Utána a szíjat hét tekeréssel az alsó karra csavarjuk. (Időrendben csak ezután következik a fej-*tfilin* felrakása.)

²⁹ *Kicur sulhán áruh* X,1.

³⁰ *Talmud, Beráhot* 6a.

³¹ *Talmud, Menáhot* 35a.

³² *Talmud, Sábát* 8b.

³³ *Talmud, Menáhot* 35b.

Majd a kézfejre tekerjük, úgy hogy egy *sin* betűt adjon ki. Ezek után a szíjat középső ujjunkra háromszor tekerjük, kétszer az első-, majd a második ujjpercre. Közben *Hóséa* könyvéből idézzük e mondatokat: „Eljegyezlek magamnak örökre, eljegyezlek magamnak igazsággal és joggal és szeretettel és irgalommal, eljegyezlek magamnak hűséggel, s megismered az Örökkévalót.”³⁴ Így egy *dalet* betűt kapunk. A fej- és a kéz-*tfilin* felrakása, légolása után is áldást mondunk, mivel *Tóra*-i parancsot teljesítettünk. A fej-*tfilinen* ott találjuk a *sin* betűt, az Örökkévaló egyik elnevezését, a *Sádáj* szó első betűjét.

A kéz-*tfilinnél* szintén megtaláljuk a *Sádáj* szót, mert a felsőkarra, a szívvel szemben felerősített dobozkánál van egy *jod* betű, mert ilyen alakja van az összekötött szíjnak, mely a házikóhoz csatlakozik. A kézfejen ott van a *sin* betű, melyet a ráerősített szíjjal formáltunk, míg középső ujjunkon a szintén szíjjal formált *dalet* betűt találjuk. Egy magyarázat szerint ez szimbolizálja, hogy erőnkkel (kéz) és gondolatainkkal (fej) is az Örökkévalót *Sádáj* szolgáljuk, kötjük össze magunkat vele.

A fej-*tfilinen* négy különálló pergamenlapra írott *Tóra*-i idézet van egymástól elkülönítve, míg a kéz-*tfilinen* egy pergamenlapon van ugyanazon négy idézet. Ezek a következők: „*Kádes li...*” (Szentelj meg nekem...³⁵); „*Vehájá ki jeviahá...*” (És léssen, midőn bevisz téged...³⁶); „*Semá Jiszráél...*” (Halljad Izraél...³⁷) és a „*Vehájá im sámóá tismeu...*” (És léssen, ha hallgatva hallgattok...³⁸).

Ez a sorrend az általánosan használt *RÁSI/Rabbi Slomo Jicháki*-féle *tfilin*ben. A *Rábbénu Tám* (*RÁSI* egyik unokája) által meghatározott sorrend a következő: „*Semá Jiszráél...*”; „*Vehájá im sámóá tismeu...*”; „*Vehájá ki jeviahá...*” és a „*Kádes li...*”. Vannak, kik mindkettőt felveszik, de a *RÁSI*-féle szélesebb körben elterjedtebb. A Holt-tenger melletti ásatások során mindkét elrendezésűt találtak, így a vita igen régi keletű.

A „*Kádes li...*” az egyiptomi rabiga alóli felszabadulásra-; a „*Vehájá ki jeviahá...*” Izrael földjének megkapására-; a „*Semá Jiszráél...*” az egy I. ten igájának magunkra vételére-; míglen a „*Vehájá im sámóá tismeu...*” a *micvák* (parancsok, kötelességek) igájának, közöttük a *tfilin micvájának* magunkra rakására, légolására emlékeztet. Gyakorlatilag a zsidóság alapgondolatait kötözzük testünk három oly részéhez, melyek ténykedéseink vezérlői és végrehajtói, meghatározói: fejünkhöz, gondolataink székhelyéhez; kezünkhöz, tetteink végrehajtójához és szívünkhöz (vele szemben a felsőkarra), mely érzelmeink kiindulópontja a hagyomány szerint.

³⁴ *Hóséa* II, 21-22.

³⁵ Mózés II. XIII, 2-10.

³⁶ Mózés II. XIII, 11-16.

³⁷ Mózés V. VI, 4-9.

³⁸ Mózés V. XI, 13-21.

Arra is több magyarázat született az idők folyamán, hogy miért van a kéz-*tfilin*ben egy üreg, míg a fej-*tfilin*ben négy üreg. Az egyik vélekedés szerint a *tfilin* jelképe annak, hogy az Örökkévaló dicsősége rajtunk van, közöttünk lakozik. Ezt erősíti meg a *tfilin* alakja. Két fő része: két házacska (*bátim*), melyek egyike egy üregből áll, jelölve az Isten egységének; a másik négy üregből áll, mely az Isten négy világtájra kiterjedő gondviselésére utal. E házacskáknak van azon négy Tóra-i mondat, melyek ezen eszméknek adnak tanúbizonyságot.

Más megokolás szerint öt érzékünk van, melyekből egy kapcsolódik kezünkhöz: tapintás; míg a többi négy fejünkhöz: látás, hallás, szaglás és az ízlelés. Így mikor magunkra rakjuk a *tfilint*, akkor annak öt ürege által minden érzékünket, gyakorlatilag az egész embert alávetjük az üregekben lévő Tóra-i mondatok által megfogalmazott alapelveknek.

Egy másik kommentár szerint abban, hogy a fej-*tfilin*ben négy üreg van, míg a kéz-*tfilin*ben csak egy, bölcsünk a zsidó hit jellegének szimbólumát látták. A zsidóság ugyanis elismeri a véleménykülönbségeket, az akár négyféle megközelítést is a dolgoknak. Ezért volna hát több üreg a gondolatokat megtestesítő fejre való *tfilin*ben. Ha azonban megtörtént a konszenzusos döntés, akkor azt minden zsidónak egységesen kell végrehajtania, megcselekednie, ezért a kézre való *tfilin* egy és osztatlan.

A *tfilin* rakásának, légolásának parancsa (*micvája*) a Tórából következik, ugyanis ott ez áll: „S legyen neked jelül kezeden és emlékül szemeid között.”³⁹ Ezt szó szerint véve kezdték el a *tfilin* alkalmazását valószínűleg a polgári időszámítás előtti II. században eleink. Első konkrét említése az Ariszteász-levélnél (i.e. II. század) lelhető fel, hol a kéz-*tfilin*ről történik tudósítás. Az I. században Josephus Flavius már mindkettő *tfilin*ről ír.⁴⁰

A Holt-tenger melletti ásatások során több fej- és kéz-*tfilint* is találtak, melyek csupán abban különböztek a manapság is használatos *tfilinektől*, hogy volt amelyik a tízparancsolatot⁴¹ is tartalmazta. A *Talmud*ban már gyakran találkozunk a *tfilinnel*⁴² és itt konkrét utasításokra is lelhetünk a *tfilin* légolásával kapcsolatosan.⁴³ Például: „E mondatból következik: „...e szavaimat tegyétek hát szívetekre”,⁴⁴ hogy *tfilint* a felkarra, a szívvel szemben kell felrakni.”⁴⁵ A nagy középkori bölcs, RÁSI egyik unokája, RASBAM/Rabbi Slomo ben Méir, ugyanezen Tóra-i mondathoz írott kommentárjában az Énekek énekének alábbi soraival indokolja a *tfilin* légolását:

³⁹ Mózes II. XIII,9.

⁴⁰ Josephus Flavius: A zsidók története. IV,213.

⁴¹ Mózes II. XX,2-17.

⁴² *Talmud*, *Sábát* 49a; *Szánhedrin* 4b; *Zeváhim* 37b stb.

⁴³ *Talmud*, *Szánhedrin* 88b; *Menáhot* 35b stb.

⁴⁴ Mózes V. XI,18.

⁴⁵ *Talmud*, *Menáhot* 35b.

„Tégy engem mint pecsétet a szívedre; mint pecsétet a karodra.”⁴⁶ Azonban e szavaknak ő mélyebb értelmet ad és úgy látja, hogy ebben az Örökkévaló parancsainak „megszívlelése” van elrendelve.

A *tfilint* minden hétköznapi légi reggeli imájához (*sáhárit*) a 13. életévét betöltött férfiú, a *tálit* felvétele után (*áskenáz* hagyomány szerint ezt csak nős férfiak veszik fel az imákhoz). A reggeli imákat *tálit*ban és *tfilin*ben mondjuk. Mikor bizonyos helyekhez érünk imánk során, akkor szokás megcsókolni a *tfilin* „házikóit” megérintő ujjunkat, valamint mikor elővesszük tartójából (jiddisül: *tvilembájtli*) és mikor az ima végeztével visszatesszük abba.

A *tfilint* állva vesszük fel és rakjuk el. A *sáhárit* végeztével először a fej-*tfilint* vesszük le (hagyományosan a bal, a gyengébb kezünkkel, ezzel is jelezvén, milyen nehezünkre esik megválni „díszüinktől”), majd tekerjük össze. Utána következik az előzőleg már a kézfejről leoldott kéz-*tfilin*. A *tfilin* szíjainak teljesen feketének kell lenniük és szélessége legalább egy árpaszem hosszúságot érjen el. A fej-*tfilin* szíja olyan hosszú legyen, hogy elől leérjen a szövetség jeléig, a *brit-milá* helyéig. A kéz-*tfilin* szíjának hossza pedig tegye lehetővé, hogy a felkarra rá lehessen erősíteni vele a börtököt, körül tudjuk hétszer tekerni az alkart, majd háromszor a középső ujjat és végül biztosan meg tudjuk erősíteni azt a kézfejen.

A börtököknek (*bátim*), tehát a pergamenlapot vagy lapokat óvó házikóknak teljesen feketének kell lenniük. Szokás a *tfilineket* egy arra kiképzett *szofér*nek hét évente legalább kétszer megmutatni ellenőrzés végett. A *tfilinnel* kapcsolatos részletes előírások és a vele kapcsolatos egyéb dolgok a *Talmudban*⁴⁷ és a *Talmudhoz*, a *Nezikin* rendhez csatolt kis traktátusok közül a *Tfilinben* találhatóak meg; valamint Maimonides/RÁMBÁM: *Misné Torájában*⁴⁸ és a *Sulhán áruhan*.⁴⁹

1.2 A Tfilin jelenléte a börtönökbe

⁴⁶ Énekek éneke VIII,6.

⁴⁷ *Talmud, Menáhot* 34a-37b.

⁴⁸ Maimonides/RÁMBÁM: *Misné Torá/Jád háházáká. Hilhot tfilin umezuzá veszéfer Torá.*

⁴⁹ *Sulhán áruhan, Oráh hájim* 25-45. fejezet.

Elsősorban biztonsági szempontból közelítsük meg. Egy erős bőrszój is már öngyilkosságra vagy gyilkosságra alkalmas eszköz, emelet a nemi erőszakhoz is segítséget tud nyújtani. A Tfilin méretéből és könnyen elrejtéséből adódóan a börtönben lévő, erőszakos bűnelkövetést elősegítő tárgy lehet. Így mondhatjuk biztonságilag veszélyes tárgyként, lehet jelen a zárkákban. Esetleg egy-egy leleményesebb fogvatartott a behozatalakor becsempészhethet vele valamit, illetve a bent lét során eldughat benne nem megengedett tárgyakat. Ezekre a legjobb védekezési megoldás lenne, ha a tfilint behozatalakor szétszednék, de akkor elveszti a kórságát. Ezért hogyha nincs az aktuális intézetben zsidó vallású ember, aki ismeri a tfilin kórságára utaló jeleket biztonságilag nem javasolt hogy a fogvatartottnál tfilin legyen.

Amennyibe nem lehet a tfilin a fogvatartottnál és mégsem, akarja elveszteni a micváját és a szabad vallásgyakorlás jogával élne akkor valahogy biztosítani kell neki a légolás lehetőségét. Több megoldási lehetőség is felmerül erre a problémára. Intézményi hatáskörbe illetve nevelői hatáskörbe tartozhatnak ezek.

Ha *intézményi szinten* beszélhetünk problémáról, több zsidó van, akkor az intézetben kialakított imaterembe való csoportos levezénylés illetve a reggeli közös ima alatt a légolás végbe mehetne és a *Tóra olvasásra* és a *Tóra tanulásra* sem kéne külön gondot fordítani. Miután ez végbe menne azok, akik foglalkoztatva vannak, mehetnének a kijelölt munkahelyükre, és a napi-protokoll folytatódhatna, mint más fogvatartottnál. Ez időben egy gyors előimádkozóval lehetséges lenne 30-40 percen, amit persze a fogvatartott munkaidején kívüli időből menne el.

Ha nevelői hatáskörrel beszélünk, akkor valószínűsítve egy vagy a minjánnál kevesebb zsidó férfi tölti büntetését az intézetben, illetve a körletekben. Ekkor azok a feladatok, amik minjánhoz vannak kötve kiesnek. A nevelői irodában letétbe téve a flint minden reggel kikérhetővé válik és egy gyors imádkozás lehetséges, lenne tfilinben, ami személy függvényében 15-25 percen megtörténhet.

Ezekben, az esetekben megfigyelhetőek a fogvatartottak és semmi biztonsági kihágásra nem kerülhet sor. Bár a Nyugat-Európában⁵⁰ lévő tendencia⁵¹, az hogy a zárkákba bevihetik a tfilint ma a Magyar Büntetés-végrehajtásban ez nem lehetséges, mivel a személyi állomány nincs felkészítve ennek a kezelésére. Erre való felkészítés első lépése lenne egy csak a büntetés-végrehajtás állományában lévő börtönrabbi alkalmazása, aki bejár ezekbe, az intézetekbe és segít

⁵⁰ Békefy Lajos: Lelki gondozás a börtönben: Börtönügyi szemle 2007. 4. szám

⁵¹ Rabbiniкус levelezés egy Németországban büntetését töltő zsidó hittestvérrel alapján

levezényelni ezek a dolgokat, és segít a nevelőknek és a felügyelőknek elsajátítani a megfelelő munkavégzéshez szükséges tudást.

VII. Ros hášana a zsidó újév vallási megközelítése

A *ros hášana* héber szavak jelentése: az év feje. Kétnapos ünnep Izraelben és a diaszpórában is a zsidó időszámítás szerinti *tisri* hónap első és második napján.

Az év feje, mert e naptól kezdődik az újév: „*Tisri* elsején van az esztendőnek az új éve, a *smitának* és a *jovélnek*, az ültetésnek (fák) és a zöldeknek (füvek)”⁵².

*Ros hášana*t a *Talmud* az ítékezés napjának (*jom hádin*) nevezi, és így ír róla: „*Ros hášana*kor minden élőlény elvonul Isten előtt...”⁵³. A hagyomány szerint ilyenkor három könyv van nyitva az Örökkévaló előtt. Az első könyvbe az igazak kerülnek; a másodikba a gonoszok; míg a harmadik könyvbe a közepesek. Az igazak ítélete és pecsételése: jó/élet. A gonoszok ítélete és pecsételése: rossz/halál. A közepesek ítélete és pecsételése; öfelőlük még nem határoz az Örökkévaló, ők még haladékot kapnak egy ideig, hogy javítsák meg tetteiket, billentsék a képzeletbeli mérleget a jó/élet irányába.

A *ros hášana* harmadik elnevezése: a harsogás napja (*jom töruá*), mert: „A hetedik hónap első napja legyen nektek szombati nyugalom, emlékeztető kűrtharsogással...”⁵⁴. A kűrtharsogás, a *sófár* fújása és hangjának hallgatása tehát *Tóra*-i utasítás.

„Miért használnak kosszarvat a fújáshoz?”⁵⁵

„A Szent, ugyanis ezt mondá: Fújjatok előttem kosszarvat, hogy Izsák megkötözésére⁵⁶ emlékezzem, s akkor ezt úgy fogom nektek számítani, mintha ti áldoztátok volna föl magatokat érettem”⁵⁷.

A vallási törvény (*háláhá*) szerint minimum harminc *sófár*hangot kell hallani, de szokás száz hangot hallgatni, mely három különböző jelzésből, hangból tevődik össze. Az első egy alulról felfelé megszólaló egyenes hosszú hang a *tökiá* (e hang bizonyos sorozat végén a *tökiá gdolá*, mely hosszabban szól). Ez szolgált az ókorban a nép összehívására, de a szombatot,

⁵² Misna, *Ros hášana* I,1

⁵³ *Talmud Ros hášana* 16a

⁵⁴ Mózes III. XXIII, 24

⁵⁵ *Talmudi kérdés*

⁵⁶ Mózes I. XXII,13

⁵⁷ *Talmud Ros hášana* 16a

valamint az ünnepek kezdetét és végét is e hanggal jelezték. Ezt követi az alulról felfelé háromszor hangzó szaggatott, rövid hangokból álló hangsor a *sövárim*. Az ókorban e jelzés a halálozást jelezte és a temetésre hívott, az elhunytira emlékeztetett. A harmadik jelzés kilenc, vagy hét rövid, megtörő, éles staccatókból álló hang, a *töruá*, melyek a biztatást jelezték a harc, a csata közben. A három különböző jelzés, hang, hangsor, egyenlő hosszúságú ideig szól. A *sófár*, melyből jönnek eme hangok, rendszerint egy kos szarvából készül, melynek hajlott, megtekert formája is az ünnepnap mondandójára, hangulatára emlékeztet, miszerint meg kell hajolni az Örökkévaló akarata előtt.

A *sófárfújás*nak igen sok magyarázata van, nagyon sok mindent jelképez, többféle értelmezése is ismert. Ezek közül néhány:

- Emlékeztet a *szináj*-hegyi kinyilatkoztatásra: „A *sófár* hangja erős volt...”⁵⁸.
- A *sófár* hangjai felrázzák a halandókat és számvetésre, bűnbánatra készítetik őket.
- A *sófár* hangjára megnyílik az ég, a könyörgések és imák közvetlenül jutnak az Örökkévaló elé.
- A királyra, az Örökkévalóra, a világ királyára emlékeztet, ugyanis a királyok előtt fűvösök vonultak és most a Mindenség Ura jő és tart ítéletet.
- Jelképezi Izrael fiainak összegyűjtését a szétszóratásból : „És leszen azon a napon, hogy megfűjják a nagy *sófárt* és visszatérnek az elveszettek...”⁵⁹.
- Figyelmeztet a feltámadás napjára is: „A világ és a Föld minden lakója látja a hegyen lobogó zászlót és hallják a *sófár* hangját”⁶⁰.
- A Messiás eljövetelekor maga *Élijáhu*/Illés próféta fogja megfűjni a *sófárt*, mielőtt „...eljön az Úrnak nagy és félelmetes napja”⁶¹.

Sófárt a régi időkben azonban nemcsak *ros háváná*kor (illetve *elul* hónap elsejétől) fűjtak, hanem például a böjtök meghirdetésénél; háborúban; kiközösítéseknel; stb.

Legújabban pedig a *sófár* adta hírül Jeruzsálem újraegyesítését az 1967-es háború során, mikor az izraeli hadsereg (*CÁHÁL*) főrabbija (*Slomo Goren*) megfűjta azt az úgynevezett „Siratófalnál”.

A *ros háváná* negyedik elnevezése: az eltakarás napja (*jom hákeszen*), ugyanis mindig egybeesik az újhold napjával, a hetedik (*tisri*) hónap újholdjával (*niszán* hónaptól számítva!). Az

⁵⁸ Mózes II. XIX, 16

⁵⁹ *Jesájá* XXVII, 13

⁶⁰ *Jesájá* XVIII,3

⁶¹ *Máleáhi* III,23

újhold (*ros hodes*) napjának ünnepi jellege van, a hetedik hónapnak szintén (e hónapban találjuk a legtöbb ünnepet), így a hetedik hónap újhold napja rendkívüli jelentőséget kapott.

Nevezik a *ros hasánát* még az emlékezés napjának (*jom házikáron*) is, mert az Örökkévaló minden egyes emberről megemlékezik e napon és ítélkezik további sorsa fölött.

Jom hárát olám, a világ születésének napja elnevezés is ismeretes, mert a világ teremtése, mely *elul* 25-én vette kezdetét és hét napig tartott, e napon fejeződött be az ember megalkotásával és az első szombattal.⁶²

Hosszú nap (*jom ároh*) néven is szokás említeni (hasonlóan *jom kipur* napjához), hiszen az ünnep két napig tart Izraelben és a diaszpórában is.

Ekkor fogant az „ősanyák” közül: *Szará*/Sára és *Ráhel*; valamint e napon szabadult ki József egyiptomi börtönéből⁶³.

A második Szentély felépítése előtt, a babilóniai fogságból való visszatérés után e naptól kezdték el bemutatni az égőáldozatot⁶⁴.

A fent említetteken kívül e nap a *smitá* évnek, az elengedés évének is a kezdete. A *ros hasánának*, hasonlóan többféle elnevezéséhez, különféle előírásai, hagyományai, szokásai léteznek a zsidó közösségekben. Az ünnepet megelőzően újévi üdvözléseket, jókívánságokat illik küldeni, valamint feloldani az év közben tett fogadalmakat, hogy „tisztán” érkezünk az eljövendő évbe. Szokás ekkor több adományt (*cedáká*) adni és kimenni a szentéletű emberek (*cádikim*) sírjaihoz, hogy kérjük közbenjárásukat érdekünkben.

Ros hasáná napjaiban fehér halotti köntöst (*kitli*) öltenek fel a nős férfiak és abban imádkoznak. A fehér szín a tisztaság jelképe: „Ha vétkeitek bíborvörösek is volnának, e napon hófehérré válnak”⁶⁵. Más nézet szerint ekkor az emberek hasonlóak az angyalokhoz, kik ugyanúgy fehér ruhát öltöttek. A *kitli* emlékezteti az embert a halandóságra, figyelmezteti a bűnbánatra. Ekkor a zsinagógában is fehér minden: a frigyszekrényt (*áron hákodes*) takaró függöny (*párohet*), a Tóraolvasó asztal (*sulhán*) terítője stb.

A zsinagógából, hol megtörtént a *ros hasáná* ünnepélyes fogadása és az esti ima (*mááriv*) elmondása, hazatérve nekilátunk a bőséges újévi estebédnek.

Néhol szokásban van, hogy a vacsora előtt a gyermekek egy levélben leírják az előző évben elkövetett csinyeiket, helytelen cselekedeteiket és megígérik, hogy az új esztendőben nem

⁶² Talmud Ros hasáná 10b.

⁶³ A Talmud szerint Ros hasáná 10b

⁶⁴ Ezrá III,6

⁶⁵ Jesájá I,18

fordul elő ilyesmi, és azt az apa tányérja mellé teszik. Az apa ezeket elolvashat természetesen megbocsát az ifjú „vétkeseknek.”

Bölcseink szerint a jel is beszél, ezért az év első lakomáját különleges ételekből állítjuk össze, melyeknek önmagán túlmutató jelentése van. Ilyenkor a bárhesz kerekre font és nem hosszúkás, mint az év nagy részében. Most nem sóba mártjuk az első falatot, mint máskor, hanem mézbe, és az áldás elmondása után így fogyasztjuk el az édes, a kerek és gazdag év reményében. Hagyomány még almát is enni, szintén mézbe mártva, a fenti megokolásból. Az asztalon rendszerint van egy hal a fejével együtt, utalva a *Tóra*-i ígéretre, miszerint: „És tesz téged az Örökkévaló fejnek, és nem faroknak...”⁶⁶.

Szokás még gránátalmát is fogyasztani, melynek igen sok (a hagyomány szerint 613 db) magja van, és ennyi *Tóra*-i parancsot, előírást kell egy zsidó férfinak betartania. Vannak kik sárgarépát is esznek, mert ennek jiddis neve, valamint a német sokasodik (me/ö/hren) ige mássalhangzói megegyeznek. Szokás ekkor a liba fogyasztása is, mert a német liba szó (Gans) kiejtve nagyon hasonlít a jiddis gánc (egész) szóra. Az étkezés általában ekkor édes és kövér (zsíros) ételekből áll, jelképezvén az elkövetkezendő évi elvárásokat.

Az ünnepi *Tóra*-olvasás az első napon: Mózes I. XXI,1-34 mondatai *Jichák/Izsák* születéséről; míg a második napon: Mózes I. XXII,1-24 versei *Jichák/Izsák* megkötözéséről szólnak. A *háftára* az első napon: Sámuel I. I,1-II,10 mondatai Sámuel születéséről; a második napon: *Jirmejá Jeremiás*/ XXXI,2-20 versei a megemlékezésről és a könyörületről szólnak, melyet az Ö. való népe iránt gyakorol.

Jellegzetessége a zsinagógai liturgiának az *Unetáne tokef*... imaköltemény, melyben az egész ünnep hangulata egy picit benne foglaltatik. Itt hallhatjuk az alábbiakat: „Egyszerre megszólal a nagy *sófár* és halk, suttogó hang hallatszik, az angyalok megdöbbennek, remegés vesz erőt rajtuk és szólnak: Az ítélet napja ez! Számon kérik még az ég seregét is az ítéletnél, mert Előtted még ők sem ártatlanok és a világba vetettek. Elejbéd lépnek, akár a juhok nyája. Ahogy a pásztor megvizsgálja nyáját, azonképpen megszámlálsz bennünket és figyelsz minden élő lélekre, határt szabsz minden teremtménynek és megírod sorsukat. De a megtérés, az imádság és a jótékonyság elűzik a gonosz végzetet.”

Ez az imaköltemény (*pijut*) is része az ünnepi imakönyvnek (*máhzor*), melyből ekkor kell imádkozunk. *Ros hásaná* napjaiban a szokásos köszöntés, jókívánság: *Lesaná tová tikátévu vetéhátému!* (Jó évre legyetek beírva és lepecsételve!)

⁶⁶ Mózes V. XXVIII, 13

Ros hasáná első napjának délutánján nem szokás lepihenni, hanem *Tórát* tanulunk, nehogy elaludjunk a szerencsénket. Szokás kétszer olvasni a zsoltárokat, mert a 2 x 150 zsoltár megfelel a *kápér* = megbocsátás szó héber betűs számértékének. *Ros hasáná* első napján, délután (ha szombatra esik akkor a másodikon!) végezzük a *táslih* szertartást, mely a bűntől való megtisztulást jelképezi. *Míhá* próféta könyvének utolsó mondatait: „Ki van Isten, olyan mint te, aki megbocsájtja a bűnt, és elnézi a büntettet az ő birtoka maradékának; nem mindétig tartja meg haragját, mert ő kegyelmet kedvel. Újra fog nekünk irgalmazni, lenyomja bűneinket és bedobod a tenger mélységébe mind a vétkeiket. Húséget adsz Jákobnak, szeretetet Ábrahámnak, ahogy megesküdtél őseinknek a hajdankor napjaitól fogva” – szokás háromszor elismételni folyóvíz vagy nagyobb tó partján állva, kenyérmorzsákat szórva a vízbe. E szokásnak is számos magyarázata van:

- A víz partján elismerjük az Örökkévalót királyunknak, mert a királyokat folyóvízzel is szokás felkenni, jelképezve, hogy uralmuk soha ne szakadjon meg, folyjon mint a víz.
- Az emberi test a víz által, a lélek pedig az őszinte megbánásban tisztul meg.
- A gyorsan folyó vízben életünk múlandósága tükröződik vissza.
- Ahogyan a víz elviszi a morzsákat, úgy vigye (törölje) el az Örökkévaló a bűnöket.
- A halak nem tudnak meglenni a víz nélkül, az emberek pedig az Isten gondviselése nélkül.
- A halaknak mindig nyitva van a szemük, mint az Örökkévalónak, ki látja az ember cselekedeteit.
- Legyünk, olyanok mint a halak, szaporodjunk és sokasodjunk!

A zsidó újév (*ros hasáná*) több rétegű, mélyreható jelentéssel bír, de érdemi része a megújulásban, az ember önmagától függő elhatározásában rejlik. A megtérés, a megbánás, a bűnök elismerése és a jobbítási szándék a fundamentális gondolatai.

Maimonides/RAMBAM írja: „Ébredjetek álmotokból, kábultságotokból ti halandó emberek! Gondoljatok Teremtőtökre, vizsgáljátok meg magatokat és térjete meg, mert haszontalan semmisségekkel tékozoljátok el az esztendőt és megfeledkeztek az igazságról! Tekintsetek lelketekbe, változtassátok meg életmódotokat, térjete le a bűn útjáról és hagyjátok fel vétkes szándékaitokkal!”⁶⁷.

Jom kipur

⁶⁷ Misné Torá/Jád háházáká, Hilhot tsuvá III,4

Jom kipur héber szavak jelentése: engesztelő nap.

Egynapos ünnep, úgy Izraelben, mint a diaszpórában. A *Tóra* írja: „...a hetedik hónap (*tisri*) tizedikén van az engesztelés napja, szent gyülekezés legyen ez nektek és sanyargassátok lelketeket; és mutassatok be tűzáldozatot az Örökkévalónak”⁶⁸.

A *Talmud* az ünnepet egyszerűen csak napnak (*jomá*) nevezi és egy egész traktátusban foglalkozik szabályaival, előírásaival, rendelkezéseivel.

A *Tóra* szombatok szombatjaként (*sábát sábaton*) is említi: „Szombatok szombatja (nyugalma) legyen ez nektek...”⁶⁹. A szombat a világ teremtésének befejezésére emlékeztető nap, mikor az ember egy picit hasonlatos Teremtőjéhez és „ünnepi érzésben” tölti el ezt a napot, jól érzi magát. Nos ez a nap, legalábbis a fizikai dolgok tekintetében, nem ilyen! Ez az a nap az évben, mikor szabad, sőt a *Tóra* előírása szerint kötelesség böjtölni, midőn a munkaszünetet a test szellemi részének kell szentelnünk, miközben el kell gondolkodni oly dolgokon, hogy mi végből is vagyunk az élők között, miért is élünk, mire is használjuk fel Istentől kapott rövid földi létünket.

A szent napnak (*jom hákados*) is nevezzük, mert az évben ez a nap a legfontosabb, ugyanis a hagyomány szerint ekkor dönt az Örökkévaló minden halandó jövődjéről. A jeruzsálemi Szentély fennállásának idejében a főpap is e napon mehetett csak be a Szentek Szentjébe és végezte ott a szolgálatát az egész nép bűneinek megbocsátásáért.

Nevezzük a pecsételés napjának (*jom hátimá*) is, mert a *ros hásaná* napjaiban hozott ítéletet most „pecsételi meg” az Örökkévaló, ekkor lesz végleges az emberek sorsáról hozott ítélet.

Az engesztelések napja (*jom hákipurim*) elnevezés is ismert, mert a hagyomány szerint nem csak az élők, hanem a halottak, sőt még az eljövendő nemzedékek számára is engesztelést hoz e nap a *midrás* szerint⁷⁰.

Hívják még e napot hosszú napnak (*jom ároh*) is, mert az ünnepnapokon szokásos négy imán kívül most még egy ráadás imát (*nöilá*) is mondunk a zsinagógában. Hosszú azonkívül még azért is e nap, mert kb. 25 órán át kell böjtölni és ezen idő java részét a zsinagógában eltölteni. Különböző történelmi események is kötődnek e naphoz:

- A *Tórában* (Mózes II. XXXIV. Fejezet) és a *midrásban* olvashatók szerint (*Pirké dirabbi Eliezer* XLVI. Fejezet) *jom kipur* napján jött le Mózes a *Szináj*-hegyről a második

⁶⁸ Mózes III. XXIII,27

⁶⁹ Mózes III. XVI,31

⁷⁰ *Midrás Tánhumá* XXXI

kőtáblákkal megbocsátást, engesztelést hozván az Örökkévalótól az „aranyborjúval” vétkező népnek.

- A bibliai időkben a *jovél* évnek ez a nap volt a kezdete.

- 1973 október 6-án, *jom kipur* napján támadta meg Egyiptom és Szíria hadserege Izraelt.

Jom kipur törvényei, előírásai, szokásai hűen tükrözik e nap szellemiségét, mondandóját.

A tisztaságot, a bűntől való mentesítést, a megszabadulást szolgálja a *kápára* szertartása előző nap kora reggel. A *kápára* úgy zajlik, hogy a férfiak általában egy fehér kakast, míg a nők egy fehér tyúkot megforgatnak háromszor a fejük felett, és egy erre az alkalomra összeállított szöveget (*Bné ádám...*) mondanak el. E szertartás a jeruzsálemi Szentélyben bemutatott áldozatot is jelképezheti, más vélemény szerint az állat az embert, tehát önmagát helyettesíti, az ő bűnei, vétkei mintegy „átszállnak” a szárnyasra. Ezt a baromfit a manapság kialakult gyakorlat szerint meg lehet váltani pénzzel is, és azt a rászorulóknak adományozni, jótékonytságot gyakorolni.

Hagyomány a temetőbe is kilátogatni, felkeresni az igaz emberek (*cádikim*) sírjait, hogy kérjük közbenjárásukat érdekünkben az Égi Bíróság előtt. Ilyenkor a megszokottnál több adományt (*cedáká*) adunk a Példabeszédek könyvében olvashatókat szem előtt tartva, miszerint: „...a jótékonytság megment a haláltól” (XI,4). A délutáni (*minhá*) ima előtt szokás alámerülni a rituális fürdőben (*mikve*), hogy fizikailag is megtisztulva tudjuk fogadni a szent napot. Ugyanez okból történik a fogadalmak, ígéretek három tanú előtti (*bét-din*) feloldása, és a bocsánat kérése embertársainktól mert: „...az embernek az Örökkévaló ellen elkövetett vétkeit a *jom kipur* megbocsátja; de az embertársa elleni vétkeit nem törli el mindaddig, míg az ember meg nem követi embertársát”.⁷¹ Már a délutáni (*minhá*) imában is elmondjuk a bűnbevalló (*viduj*) imákat, ami a megbánás, megtérés egyik lényege. Ez az ima többes számban íródott, mert mindenki felelős a másik ember vétkeiért is! Szokás ökölbeszorított kézzel a mellet (szívet) ütni minden bűn említésénél. Néhol szokásban van, hogy cukrot, édességet osztanak a zsinagógában ezzel is jelezvén, hogy ne legyen senki sem rászorulva a közösség támogatására, hanem „édes” nyugalomban szerezze meg szükségleteit.

Délután, mivel *jom kipur* napja böjtnap, bőségesen kell étkezni, nehogy az áhítatot túlzottan zavarja az éhség érzete. Ekkor csak könnyen emészthető, gyengén fűszerezett ételeket szokás fogyasztani. A hagyomány szerint ilyenkor is mézbe mártjuk a kenyeret/bárheszt, csakúgy mint *ros hávánákor*. Az ünnep „bejövetele” előtt (még világosan!) a családfő gyertyákat gyújt, melyek egészen *jom kipur* „kimeneteléig”, tehát másnap estig égnek. Az egyik gyertya az élőkre

⁷¹ Misna Jomá VIII,9.

való emlékezést, míg a másik a halottakra, az elmúlásra való emlékezést szolgálja, ahogyan a Példabeszédek könyve írja: „Mécse az Örökkévalónak az ember lelke...” (XX,27). Van oly vélekedés is, hogy a gyertyák az új kötéblákra, a Tórára (a Tórát fénynek is mondjuk) emlékeztetnek, ugyanis Mózes ekkor jött le a Szináj-hegyről. A zsinagógába indulás előtt az apa és az anya is megáldja gyermekeiket, majd az anya meggyújtja az ünnepi gyertyákat. A zsinagógában a nős férfiak felveszik a kitlit (fehér halotti köntös), mely emlékeztet az elmúlásra és megtérésre int és még a naplemente előtt elkezdődik a szertartás, érvénybe lépnek a tilalmak.

Jom kipur napján érvényesek a szokásos szombati munkatilalmak (lásd: szombat!), valamint még a következő dolgok tilalmasak: enni és inni, tisztálkodni (az egészségügyit kivéve), testápolószereket használni, bőrből készült lábbelit viselni és házaseletet élni⁷² *Jom kipur* „bejövételének” estéjét a kezdő imáról *Kol-nidré*... (Minden fogadalom...) estnek szokás nevezni. Először a frigyszekrényből a közösség két tekintélyes tagja egy-egy Tóra-tekercest vesz ki amivel körbejárja a zsinagógát egy hagyományos mondatot recitálva (Zsoltárok XCVII,11), majd az előimádkozó mellé állnak aki elmondja a *Kol-nidré*t háromszor, a hagyományos ősi dallamon, egyre emelkedettebb hangon. Ezen ima, vagyis inkább nyilatkozat, kijelentés hagyományos dallama több zeneszerzőt is (például: Arnold Schönberg, Max Bruch,...) megihletett. A *Kol-nidré*..., a fogadalmak semmisségéről szóló kinyilvánítás után az esti (*mááriv*) ima következik, több betoldással. Voltak oly közösségek, hol az egész éjjelt a zsinagógában töltötték zsoltárok és az Örökkévalót dicsőítő költemények (*pijutim*) mondásával. A *jom kipur* reggeli (*sáhrít*) imát korán kezdjük, mivel ezen ima ekkor a leghosszabb az évben.

A Tórából a főpap *jom kipur*i szolgálatáról szóló mondatokat: M.III. XVII,1-34; és az áldozatbemutató mikéntjéről szóló részeket: M.IV. XXIX,7-11 olvassuk.

A háftára: *Jesájá* próféta könyvének LVII,14-LVIII,14 mondatai az üres, a tartalom nélküli böjtölést helytelenítő, igaz megbánást kérő szavai: „Hát nem az é a böjt, amit én kedvelek; hogy megnyisd a gonoszságnak bilincseit, az igának köteleit megoldjad és szabadon bocsássad az elnyomottakat, és minden igát szétépjtek? Nem az é, hogy az éhezőknek megszegd kenyered és a szegény bujdosókat házadba bevigyed...” –LVII,6-7.

A háftára olvasása után a halottakról megemlékező szertartást tartjuk meg (*mázkir*), melyben megemlékezünk az elhunyt rokonokról, a közösség halottairól és a mártírokról is. Utána következik a toldalék vagy „többlet” (*muszáf*) ima, melynek különlegessége, hogy a főpap Szentélybeli szolgálatáról szóló részt (*ávodá*) is elmondjuk, és hasonlóan mint annak idején a

⁷² Talmud, *Jomá* 73b.

Szentélyben, most is térdet hajtunk és leborulunk bizonyos részekenél. Szokás szénát, füvet, vagy újabban papírt teríteni ilyenkor a zsinagóga kövezetére, padlózatára.

A *muszáf* ima során újból elmondjuk, úgymint *ros hávánákor* is, az „*Unetáne tokef...*” kezdetű imakölteményt, mely az ünnep hangulatához méltó jellemzést ad az emberről: „Hasonlít (az ember) a tört cserépre, olyan mint a hervadt fű, mint a fonnyadt virág, mint a tűnő árnyék, mint a szakadó felhő, mint a lélegzet, mint a futó homokszem és repülő álom...”

A délutáni (*minhá*) ima *Tóra*-olvasása M.III. XVIII,1-30 mondatai, melyek a tiltott házasságok és az erkölcstelenség, valamint a bálványimádás tilalmáról szólnak. A *háftára Joná* (Jónás) próféta rövid, de e naphoz, az engesztelés napjához illő könyve, mivel a megtérésről, a bűnök megbocsátásáról szól. Ilyenkor, mivel már közel egy napja tart a böjt, szokás szegfűszeggel megtűzdelt birsalmát vagy tubákot (dohánypor) szagolgatni.

A nap utolsó, rendhagyó imája a *nöilá* (/kapuk/ bezárása). A hagyomány szerint ekkor záródnak be az ég kapui, ekkor dől el véglegesen sorsunk ez évre, de ekkor ért véget annakidején a Szentélybéli szent szolgálat is. A *nöilá* ima alatt nyitva van a frigyszekrény, az imákat halkán mondjuk, befejezésül pedig hétszer kiált fel a gyülekezet, ahogy *Élijáhu* próféta győzelme után a nép kiáltott fel: „Az Úr az Isten!”⁷³. A csillagok feljövetelével, az ünnep „kimenetelével”, megfújjuk a *sófárt*, amelyet *elul* hónap elsejéig már nem fújunk. Szokás, ugyanúgy mint *peszáhkor*, e mondatot mondani: *Lesáná hábáá birusálájim! /A jövő évben Jeruzsálemben!* Az esti (*mááriv*) ima után a Hold megszentelése (*kidus leváná*) következik, majd a sátor (*szuká*) építésének elkezdése *szukotra* készülvén, hiszen eleink is rögtön *jom kipur* után nekiláttak a pusztai Szentély elkészítésének.⁷⁴

Sófár

A *sófár* egy kóser (a zsidó rituális előírásoknak megfelelő) állat szarvából készült ősi zsidó „hangszerszám”, amellyel bizonyos hangokat lehet hallatni. Maga a *sófár* szó valószínűleg az arám: *sápir*, *sufrá* szavak rokona melyek szépet, szépséget, kiválóságot jelentenek.

Elkészítési módja rendkívül egyszerű, ugyanis az állat (általában szarvasmarha vagy kos) szarvát belülről megtisztítják, majd meghajlítják, hegyét levágják (ez lesz szájrésze) és

⁷³ Királyok I. XVIII, 39

⁷⁴ Mózes II. XXV.

gyakorlatilag már készen is áll a hangadásra alkalmas eszköz. Eredete még az ősi, nomád pásztorkodás korába nyúlik vissza, de a bibliai korban igen gyakran és több mindenre is használták.

Manapság a zsinagógai liturgiában kap fontos szerepet az őszi „nagyünnepek” alatt és azt megelőzően, ugyanis *elul* hónap újholdjának (*ros hodes*) második napjától minden reggel megfűjjük az előírt áldás elmondása után egészen *jom kipur* napjáig. (Kivéve a *ros hájáná* előtti napot (*erev ros hájáná*) és a szombatokat, valamint *jom kipur* napját, mert akkor csak az ünnep „kimenetelét” jelző ima (*neilá*) után fűjjük meg.) A szokások szerint *ros hájáná* napjaiban összesen 100 + 100 sófárhangot (a *sáhárit* ima alatt 30 + a *muszáf* ima alatt 30 + 30 + 10) kell hallgatni (ha szombatra esne *ros hájáná* egyik napja, akkor csak százat, mert szombaton nem fűjjük a sófárt).

A sófárból három hangot szokás „előcsalogatni”: Az első egy alulról felfelé megszólaló egyenes hosszú hang: *tekiá* (fúvás). Ez szolgált az ókorban a nép összehívására, de a szombatot, valamint az ünnepek kezdetét és végét is e hanggal jelezték. Ezt követi az alulról felfelé háromszor hangzó szaggatott, rövid hangokból álló hangsor: *sevárim* (törések). Az ókorban e jelzés a halálozást jelezte és a temetésre hívott, az elhunytira emlékeztetett. A harmadik hang: *teruá* (harsogás, riadó) kilenc vagy hét rövid, megtörő, éles staccatókból áll, melyek eredetileg a biztatást jelezték a harc, a csata közben. (E hangról kapta egyik elnevezését */jom teruá/* a zsidó újév, a *ros hájáná*.) Van még egy negyedik hang is, de ez nem önálló, hanem az alulról felfelé megszólaló egyenes hosszú hang, a *tekiá* megnyújtott változata a *tekiá gedolá* (nagy fúvás). (E hang jelzi *jom kipur*kor is a nap és a böjt végét.) Aki e hangokat sófárjával megszólaltatja a zsinagógában, annak külön tisztsége, elnevezése is van: ő a *báál hátokéá* (a fúvás ura).

A sófár fűjésének igen sok magyarázata ismeretes, számos dolgot jelképez, többféle értelmezése ismert. Ezek közül egynéhány:

-Emlékeztet Ábrahám és Izsák áldozatkészségére, arra, hogy az ő érdemükben fog nekünk is megbocsátani az Örökkévaló. „A Szent ezt mondá: Fűjjetek előttem kosszarvat, hogy Izsák megkötözésére (*ákédát Jichák*)⁷⁵ emlékezzem, s akkor ezt úgy fogom nektek számítani, mintha ti áldoztátok volna föl magatokat érettem”.⁷⁶

-Emlékeztet a *szináj*-hegyi kinyilatkoztatásra: „A sófár hangja erős volt...”⁷⁷

-A sófár hangjai felrázzák a halandókat és számvetésre, bűnbánatra készítetik őket.

⁷⁵ Mózes I. XXII,13.

⁷⁶ *Talmud, Ros hájáná* 16a.

⁷⁷ Mózes II. XIX,16.

-Eszünkbe juttatja a próféta figyelmeztetését: „Emberfia, beszélj néped fiaihoz és szólj hozzájuk: Ország, midőn hozok reája kardot és az ország népe vesz egy férfit a maga kebeléből és megteszik őt maguknak örré és látja a kardot amint jön az országra. És megfújja a *sófárt*, hogy megintse a népet és hallja aki hallja a *sófár* hangját, de nem hajlott az intésre és jött a kard és elragadta: annak vére a fején lesz.”⁷⁸

-A *sófár* hangjára megnyílik az ég, a könyörgések és imák közvetlenül jutnak az Örökkévaló elé.

-Jelképezi Izrael fiainak összegyűjtését a szétszóratásból: „És leszen azon a napon, hogy megfújják a nagy *sófárt* és visszatérnek az elveszettek.”⁷⁹

-Figyelmeztet a feltámadás napjára: „A világ és a Föld minden lakója látja a hegyen lobogó zászlót és hallják a *sófár* hangját.”⁸⁰

-A Messiás eljövetelkor maga *Élijáhu* (Illés) próféta fogja megfújni a *sófárt*, mielőtt „eljön az Úrnak nagy és félelmetes napja.”⁸¹

-A nép harcba szólítását is a *sófár* hangja jelezte a bibliai időkben.⁸²

-A *Talmud* idejében a *sófár* hangja jelezte a szombatot: „*Rabbi Jismáél* iskolája tanulta: Szombat beköszöntése előtt hatszor fújják meg a *sófárt*.”⁸³

-Megfújták a *sófárt* annak idején újholdkor és holdtöltekor: „Fújjatok újholdkor *sófárt*, holdtöltekor, ünnepünk napjára.”⁸⁴

-Az Örökkévaló szánmának felkeltésére böjtök idején is megfújták a *sófárt*.⁸⁵

-Az Örökkévaló megjelenésekor Ő maga fog *sófárt* fújni a próféta látomásában.⁸⁶

-Jerikó ostrománál is nagyon fontos, „faldöntő” szerepet kaptak a *sófárok*.⁸⁷

-A *Szináj*-hegyen, az Isteni kinyilatkoztatást megelőzően a *sófár* hangja jelezte az Örökkévaló megjelenését: „És volt a harmadik napon, midőn reggel lett, akkor volt menydörgés és villámlás és nehéz felhő a hegyen és igen erős *sófár*zengés...”⁸⁸

-*Sófár* jelzi az „Ö.való napját” majdanán: „Fújjatok meg a *sófárt* *Cionban* és riadjatok szent hegyemen, reszkessenek mind az ország lakói, mert jön az Ö.való napja...”⁸⁹

⁷⁸ *Jehezkél* XXXIII,2-4.

⁷⁹ *Jesájá* XXVII,13.

⁸⁰ *Jesájá* XVIII,3.

⁸¹ *Maleáhi* III,23.

⁸² *Sámuel II.* XX,1.

⁸³ *Talmud, Sábát* 35b.

⁸⁴ *Zsoltárok* LXXXI,4.

⁸⁵ *Misna, Táánit* I,6.

⁸⁶ *Zehárjá* IX,14.

⁸⁷ *Jehosúa* VI. fej.

⁸⁸ *Mózes II.* XIX,16.

⁸⁹ *Jóél* II,1.

-Haláleset megtörténtét a *sófár* adta hírül a *Talmud* idejében.⁹⁰

-Nagy tudósok temetésén is fújtak *sófárt*, melynek érdekes megokolása van a *Zóhárból*, a *kabbala* egyik alapkönyvéből: Minden temetésen, de különösen a *Tórában* jártas nagy tudósok, bölcsek (*háhámim*) temetésén ott „örömködik” a halál angyala. Azért, hogy ne ragadjon el másokat is magával, védekezni kell ellene, el kell üldözni onnét. Két módon lehetséges ez. Vagy lármát, zajt kell csapni vagy elijeszteni valami erőt kifejező, neki veszélyt okozó dologgal, akár egy állati szarvval. Így erre a legalkalmasabb az állati szarvból készült zajkeltő szerszám: a *sófár*.⁹¹

-A kiközösítéseket (*herem*), kiátkozásokat a *sófár* hangja tette nyomatékosá a zsinagógában.

-A *ros hásanái* *sófárfújással* kinyilvánítjuk, hogy I.tent ismerjük el a mindenség királyának, amint a királyok megkoronázásakor is megszólaltatják a harsonákat.

-A *jovél* év kezdetekor (*jom kipur*) a kos szarva, a *sófár* hangja hirdette annak idején a szabadságot, az emberek és a föld szabadságát, az ötven évvel azelőtti állapotok visszaállítását.⁹²

-A *ros hásanái* *sófárfújás* célja egyértelműen a Sátán (*Szátán*), a rosszat akaró égi vádló megzavarása, amint kiderül a fújás előtt mondott *Tanah*-i részletekből összeállított mondatok kezdőbetűiből, melyek a *Krá Szátán!* = Tépd szét a Sátánt!⁹³ –mondatot adják ki.

-A legújabb időkben a *sófár* hangja adta hírül Jeruzsálem újraegyesítését az 1967-es háború során, mikor is az izraeli hadsereg (közismert betűszóval: *CÁHÁL*) főrabbija (*Slomo Goren*) megfújta a *sófárt* az úgynevezett Siratófalnál.

-A *sófárfújás* hallgatása *ros hásanákor* *Tóra*-i utasítás: „A hetedik hónap első napja legyen nektek szombati nyugalom, emlékeztető *sófárharsogással*...”⁹⁴

Amint láttuk a *sófár* megtestesíti mind e gondolatokat és emlékeket. Ilyenképpen e hangszer a maga sajátos hangzásával és szimbólumaival jelentős tartalmakat hordoz.

A *sófár* készítésének és használatának részletes szabályai megtalálhatóak Maimonides/*RÁMBÁM*: *Misné Torájában*⁹⁵ és a *Sulhán áruhban*.⁹⁶

Börtönökben a Ros hásaná, Jom kipur és a sófár fújás.

⁹⁰ *Talmud, Moéd kátán* 27b.

⁹¹ *Zóhár*: M.IV. X,9. mondatához írott kommentár.

⁹² Mózes III. XXV,9.

⁹³ Ebből ered később a sátán szó

⁹⁴ Mózes III. XXIII,24.

⁹⁵ Maimonides/*RÁMBÁM*: *Misné Torá/Jád háházáká. Hilhot sófár veszuká veluláv.*

⁹⁶ *Sulhán áruh, Oráh hájim* 585-690. fejezet.

Ahhoz hogy valaki a börtönben ros hásnát tudjon tartani az egész biztonsági és napi élet fent forgása szükséges, ha a szószerros értelmében nézzük a dolgokat. Kezdetben a sófár egy zsidó hónapon át való fújása. Minden hajnalban, ha megfújná valaki a sófárt a „közrend” megzavarására alkalmas lenne. Ha nagyon fontos lenne a fogvatottnak és letétbe küldtek neki sófárt vagy a börtönrabbi vissz be, akkor az imateremben megfújható.

Ros hásnakor a fogvatottat ki kell venni a munkából amennyiben dolgozik. Ezeket a munkanapokat más napra kell áttenni. Ezeket a munkanapokat például vasárnapi munkáltatással lehetne megoldani, így se a munka nem állna le se vallási probléma nem lépne fel. Inkább nagyobb probléma, az hogy meg legyen a minján. Ha a letöltő intézetben több zsidó vallású van, akkor semmi gond csak egy börtönrabbi kell még hozzá. Amennyiben nincs meg a minján akkor a nevelőnek kéne biztosítania azt, hogy a fogvaratott a zárkájában tudjon imádkozni. Ezt egy egyszerű zárkazarással megoldható. Jom kipuri böjt és imádkozás már az említett zárkazarással megoldható, és azoknak a feltételeknek és téziseknek kell teljesülnie mint az előbb említetteknek.⁹⁷

Ha nem nagyon vallásos emberekről beszélünk a civil életben az úgynevezett 2-3 napos zsidók megtartják ezeket az ünnepeket. A böjtöt nem mindenki tartja, előírások vannak arra hogy mikor kinek nem kell megtartania⁹⁸. Ezek alapján ha nem erőssen vallásos emberről beszélünk akkor öt munkába lehet állítani nem kell böjtölni és elég ha a zárkában egyedül tud imádkozni.

VIII. Szukot ünnepének bemutatása és értelmezése

Tisri hónap tizenötödikétől hét napon át ünnepeljük *szukot* (sátrak) ünnepét.

A *tisri* huszonegyedikéig tartó ünnep első kettő (a diaszpórában!) napja ünnepnap, az utána következő napok úgynevezett félünnepi napok (*hol hámoéd*), melyek bírnak bizonyos ünnepi jelleggel (*Tóra* olvasása, változás az imarendben stb.), de nem munkaszüneti napok.

Szukot hetedik napjának külön elnevezése van: *hosáná rábbá* (nagy segítségkérés napja).

Az ünnep megtartását a *Tóra* rendeli el: ”A hetedik hónap (*tisri*) tizenötödik napján van a sátrak ünnepe hét napon át az Örökkévalónak”⁹⁹. A sátor (*szuká*) az egyik szimbóluma az ünnepnek, mert ez emlékeztet az egyiptomi kivonulás utáni időkre, mikor is 40 évig sátrakban

⁹⁷ Ros hásaí feltételek a börtönben

⁹⁸ Israel Méir Lau: A zsidó élet törvényei; Budapest 2011 240-280 o.

⁹⁹ Mózes III. XXIII, 34

laktak eleink, mielőtt bevonultak az új/régi hazába, Kánaán földjére: „Sátrakban lakjatok hét napon át; mindenki lakjék sátrakban. Tudják meg nemzedékeitek, hogy sátrakban lakattam Izrael fiait midőn kivezettem őket Egyiptomból”¹⁰⁰. Bölcsseink szerint e sátrak felhők voltak, melyek megóvták és utat mutattak a zsidó törzseknek a sivatagban. E hét felhő, „dicsfelhő” (*ánáné kávod*) emlékére ünnepeljük a hetedik hónapban *szukot* hét napját, mégpedig örömmel, a *Tóra* utasításának megfelelően, miszerint: „...vigadjatok az Örökkévaló, a ti Istenetek színe előtt hét napon át”¹⁰¹.

A *szukot* egyike a három zárándokünnepnek, mikor a Szentély fennállásának idejében Jeruzsálembe kellett mennie a népnek és ott a *Tóra* által előírt áldozatát bemutatnia. Az áldozatok bemutatása a közösséget szimbolizálta az Örökkévalóval; míg a zárándoklatok célja a nép összefogása mellett egy oly szertartás volt, mely jelezte az egységet és hitet Istenükben.

A *szukotot* a betakarítás ünnepének (*hág háászif*) is nevezi *Tóra*: „Három ízben szentelj nekem ünnepet az esztendőben a betakarítás ünnepét, mikor távozik az év, midőn begyűjtöd termésedet a mezőkről”¹⁰². E sorok az ünnep mezőgazdasági jellegére utalnak mivel ősszel a jó termést közösen ünnepelték, hálát adván ezért az Örökkévalónak.

Egy másik elnevezés is az ünnep jellegére utal, ugyanis a *szukot* az örömünk ideje (*zmán szimháténu*) néven is ismeretes: „És örülj ezen az ünnepen...”¹⁰³. Az ünnep napjai alatt használt imakönyv (*máhzor*) is főleg e néven említi a *szukotot*.

A *Tóra* és a *Talmud* röviden csak ünnep (*hág*) néven ír róla. (Ahol a *hág* szó önmagában, és egy ünnepnapra vonatkozóan előfordul, az mindig a *szukotot* jelenti!)

Szukot ünnepéhez jelentős történelmi esemény is kötődik, hiszen a jeruzsálemi első Szentély felavatására ezen ünnep alatt került sor polgári időszámítás előtt 960 körül: „És Salamon ünnepet szerze ebben az időben hét napig és vele együtt az egész Izrael, mert az oltár felszentelését hét napon át végezték és az ünnepet is hét napon”¹⁰⁴.

Szukot napjai alatt tartották a vízmerítés örömmünnepét (*szimhát bét hásoévá*) is, mert a *Misna* szerint az Örökkévaló ekkor mond ítéletet a csapadék felett: „Esztdendőként négy ízben mond ítéletet az Örökkévaló a világ felett *szukotkor* határoz az esővíz felől”¹⁰⁵.

A vízmerítés ünnepének szertartása igazi vígasság lehetett, amiről az alábbi mondat is tanúskodik: „Aki nem látta a vízmerítés vigadalmát, nem látott igazi vígasságot életében”¹⁰⁶.

¹⁰⁰ Mózes III. XXIII, 42-43

¹⁰¹ Mózes III. XXIII, 40

¹⁰² Mózes II. XXIII, 14-16

¹⁰³ Mózes V. XVI, 13

¹⁰⁴ Krónika II. VII, 8-9

¹⁰⁵ Misna Ros hájáná I,2

Szukot napjaiban 70 tulkot áldoztak a Szentélyben az egész Földön élő hetven nép nevében, mert a zsidó hagyomány szerint ennyi nép származik Noé fiaitól és ezek az áldozatok szolgálták az ő vétkük engesztelésére¹⁰⁷.

Az elengedés évében (*smitá*) *szukot* ünnepén olvasták fel az egész *Tórát* a népnek: „Minden hét év végével, az elengedés évének idején, a sátrak ünnepén, midőn egész Izrael eljön, hogy megjelenjék az Örökkévaló színe előtt azon a helyen melyet kiválaszt, olvasd fel ezt a törvényt egész Izrael előtt, füleik hallatára”¹⁰⁸. A *Misna* (*Szotá* VII,8) szerint ezt maga a király tette. Josephus Flavius idejében, és ő szerinte (a polgári időszámítás elején), ez a főpap feladata volt. E versek alapján fordították le az akkori népnyelvre (arám) és osztották be részekre (156) a *Tórát* bölcseink, és olvasták fel azt szombatoként három év alatt a zsinagógákban. A napjainkban gyakorolt egy éves felolvasási ciklus (54 rész) a babilóniai zsidóság köreiben a IX. században alakult ki és lett azután általánosan elfogadottá.

Fontos naptári vonatkozása is van *szukot* ünnepének, ugyanis a *peszáh* és a *szukot* (mindkettő hét napos) pontosan felezik az évet és mindegyik holdtöltével veszi kezdetét.

A *szukot* ünnepének legfontosabb előírása a sátorban (*szuká*) lakás. A sátorban lakás jelenti, hogy ott kell étkezni, inni, aludni, azaz ott kell élni hét teljes napon át. A sátor szimbolikájáról írja Maimonides/*RAMBAM*: „Az embernek jobb időkbe is gondolni kell rosszabb napjaira és ez őt állandó hálára fogja kötelezni Isten iránt. Mérsékelt és szerény életre fogja nevelni. Ezért hagyjuk el a sátrak ünnepén házainkat és lakunk a *szukában*. Ezáltal is megemlékezünk, hogy mi volt hajdanán...” A *szukát* a szabadban kell felállítani, amelynek legyen legalább három oldala és a tetején ki lehessen látni, de az árnyékos rész több legyen. Erre utal a XCI. Zsoltár első két mondata, miszerint: „Aki lakik a Legfelsőnek rejtekében, a Mindenhatónak árnyékában honol — azt mondom az Örökkévalóról: menedékem és váram, Istenem, akiben bízom.”

A *szuká* építését közvetlenül *jom kipur* után kezdjük el és amikor elkészült, szépen fel kell díszíteni, otthonossá tenni. Szokás olyan terményeket felakasztani a *szukában* mellyel a *Tóra* Izrael földjét jellemzi: búza, árpa, datolya, gránátalma, füge, szőlő, olajbogyó¹⁰⁹.

Vannak oly *szukák*, hol kiakasztanak egy táblát a „vendégek” (*uspizin*) névsorával, mert a kabbalista hagyomány szerint mindennap más-más vendég látogat el a sátorba. Ők a következők: *Ábrahám*, *Izsák*, *Jákob*, *József*, *Mózes*, *Áron* és *Dávid*. Közös e hét férfiúban, hogy életük

¹⁰⁶ Misna, *Szuká* V,1

¹⁰⁷ Bámidbár rábbá XXI,24

¹⁰⁸ Mózes V. XXXI,11

¹⁰⁹ Mózes V. VIII,8

folyamán valahol vendégeskedtek. Ahhoz, hogy e hét „vendég” megtisztelje a mi *szukánkat*, szokás rászorulókat, otthontalanokat is vendégül látni, hogy mindenkinek, az egész közösségnek része legyen a sátorban élés élményében, parancsában.

Másik fontos *Tóra*-i előírása *szukot*nak az ünnepi csokor használata: „És fogjatok magatoknak az első napon díszfának gyümölcsét (*etrog*/citronád), pálmaágakat (*luláv*), sűrű lombú fának ágait (*hádász*) és fűzfagallyakat (*árává*), és hét napon át örvendezzetek az Örökkévaló előtt”¹¹⁰. E négyféle növényből (*árbáát háminim*) állítjuk össze a csokrot, melyet *lulávnak* nevezünk. E csokrot kell lengetni a négy égtáj irányába, valamint fel- és lefelé.

Mint minden vallási tárgynak és eszköznek, ennek is megvan a maga szimbolikája, jelentése. A *midrás* (*Vájikrá rábbá* XXX. Fejezet) e négy növényt a zsidó néphez hasonlítja: „Az ***etrog*** (jó íz, jó illat) az olyan zsidóhoz hasonló, ki jól ismeri a *Tórát* és ennek szellemében is él. A ***luláv*** (jó íz, de nincs illat) az oly zsidóhoz hasonló, ki ismeri ugyan a *Tórát*, de viselkedése nem megfelelő. A ***hádász*** (nincs íz, de jó illat) az olyan zsidóhoz hasonlatos ki nem tanult *Tórát*, de cselekedeteivel kitűnik a többiek közül. Végül az ***árává*** (se íz, se illat) az olyan zsidót jelképezi, ki sem a tudásával, sem a cselekedeteivel nem dicsekedhet. Mondá az Örökkévaló: Nincs mit tenni, mindannyian zsidók. Köttesse nek hát egy csokorba és akkor kiegészítik egymást és engesztelést nyernek egymás vétkeiért. Ha így teszték, akkor Én is veletek vagyok!”

A négy növény: díszfa gyümölcse (*etrog*), egy pálmaág (*luláv*), három mirtuszág (*hádász*) és két fűzfaág (*árává*) a Szentföld jelképei is, hiszen ilyenkor a betakarítás véget ért, lehet hálálkodni az Örökkévalónak, hogy egy olyan országba hozta a népet, hol mindenféle fa, gyümölcs megtalálható. A négy növény jelképezheti még a négy évszakot, a teljes évet, avagy a négy „ősanyát” is egyes vélekedések szerint. Számelméleti (gematria) magyarázata is érdekes: a *luláv* és az élet héber betűs számértéke egyaránt 68. A *luláv*val tehát az életet, az élelmet, az Örökkévaló gondoskodását, törődését is jelezzük, ezért lengetjük minden irányban. A zsinagógában minden nap reggel (szombaton nem!) lengetjük a *luláv*ot az úgynevezett *hálél-zsoltárok*¹¹¹ mondása közben, valamint a délelőtti ima (*muszáf*) során akkor, mikor körüljárjuk a *bimát* (*Tóra*-olvasó emelvény) hozsannákat (*hosáná*) mondván.

Szukot első ünnepnapjának reggelén a *Tórából* az áldozati állatokra és az ünnepekre¹¹², valamint az áldozatbemutatókra vonatkozó részeket olvassuk¹¹³. A *háftáráként* olvasott

¹¹⁰ Mózes III. XXIII,40

¹¹¹ CXIII-CXVIII. zsoltárok

¹¹² Mózes III. XXII, 26-XXIII,44

¹¹³ Mózes IV. XXIX. fejezet

mondatok Jeruzsálem veszedelméről, fenyegetettségéről és a sátrak ünnepének megünnepléséről szólnak¹¹⁴.

Szukot második napján a *Tórából* ugyanazon részeket olvassuk, mint az előző napon; a *háftára* viszont a Salamon idejében történt Szentély felavatásról szól (Királyok II. VIII,2-21). *Szukot* félünnepein a *Tórából* mindig az aznapi áldozatbemutatókat ismertető mondatokat olvassuk Mózes IV. könyvéből (XXIX,17-31).

Izraelben a félünnepi napok alatt sokan felkeresik a „Siratófalat” Jeruzsálemben a régi zarándoklatokra emlékezvén. Ugyancsak e napokban szokás esténként összejöveteleket tartani, énekelni, táncolni, zsoltárokat mondani, emlékezni a hajdani vízmerítés (*szimhát bét hásoévá*) vigasságára. A félünnepek szombatján az Örökkévaló tizenhárom „tulajdonságáról”¹¹⁵ és az aznapi áldozatról (Mózes IV. XXIX. Fej.) szóló verseket olvassuk.

A *háftára* a *Góg* és *Magóg* elleni harcról és legyőzetésükről szól,¹¹⁶ amely szintén *szukot*kor történik majd¹¹⁷.

A *Tóra* és a *háftára* olvasása előtt, a *hálél*-zsoltárok mondása után, a zsinagógákban felolvassuk még a *Prédikátor/Kohelet* könyvét is, melynek mondandója megfelel az ünnep őszi jellegének. Itt találjuk e mondatokat: „Micsoda haszna van az embernek minden ő munkájában mellyel, munkálkodik a Nap alatt? Egyik nemzetség elmegy, és a másik előjön; a Föld pedig mindörökké megmarad. És a Nap feltámad és elnyugszik a Nap; és az ő helyére siet ahol ismét feltámad. Ami volt ugyanaz, ami ezután lesz és ami történt ugyanaz ami ezután is történik. Semmi új dolog sincs a Nap alatt . A dolognak summája mindezeket hallván ez: az Istent féljed és az Ő parancsolatait megtartsad; mert ez az embernek fő dolga!”¹¹⁸

A szuká előírásai

Betakarítási, szüreti ünnep jelképe a szuká. Sátor, kunyhó ként fordították többen is, de a térség függvénye.¹¹⁹ A büszkeséget és az alázatosságot hivatott jelképezni, miszerint: Az ember élete idegleges állapot, sátorba él. Nem az ember határozza meg a sorsát, hanem az Örökkévaló.

Jom kipur kimenete után kezdik el építeni. A magyarországi diaszpóra jelképesen egy szögbeverésével kezd el. Mindenféle képen a szabad ég alatt, kell felállítani, úgy minimum két önálló oldalfala legyen és még legalább egy tenyérnyi. A tetejét a földből kinőtt növényekből kell befedni, de a befedés hézagos legyen, látni kell a csillagokat belőle. Előírás még hogy gyümölcsökkel kell díszíteni. Az ünnep során hét ember látnak vendégül a sátorban, így nekik

¹¹⁴ *Zehárjá* XIV,1-21

¹¹⁵ Mózes II. XXXIII, 12 -XXXIV, 26

¹¹⁶ *Jehezkél* XXXVIII, 18 -XXXIX, 16

¹¹⁷ Talmud, Megilá 31a/Rabbi Slomo ben Jicháki/RÁSI magyarázata

¹¹⁸ *Kohelet* I, 3; 6-9 és XII, 15

¹¹⁹ Mózes III. XVII. 42-43

vendég névtáblát kekk feltenni. A szukában élni kell, ez azt jelenti, hogy enni inni aludni kell amennyiben ez lehetséges, vagy legalább időt tölteni. „Modellezni, megélni kell az ünnepet!”¹²⁰

Szukot ünnepe a börtönben

A szukotot a börtönökben rendesen megtartani, a szabályzások következtében nem lehetséges. A szuká felállítása a börtön udvaron lehetne csak. Biztonsági okokból kifolyólag nem megfigyelhető területté válik, így a belsejében bármely szabálysértést véghez lehet vinni. Már maga a sátor megépítése is nehézségeket okozna. A „benne élés” a biztonsági megfigyelés miatt nem véghezvihető. Az alapvető vallási előírást az ünneppel kapcsolatban még véghez lehetne vinni abban az esetben, ha a kötelező szabadlevegőt a szukában tölti. Akkor az udvaron lévő biztonsági szolgálatot végző felügyelő a szukában is felügyelhetne. A kötelező 1 órás séta alatt tudnak az elítéltek étkezni és kicsit kint lenni. Így a vallási előírásnak eleget tudnak tenni.

A szabályzat legszigorúbban vett értelmezése alapján a büntetés-végrehajtási intézetekben a szukot ünnepének lefolytatása nem lehetséges. A szabad vallásgyakorlás nem csorbul, de ez a legjobb példa, arra hogy nem minden ünnepet lehet megtartani a börtönökben.

IX. Hanuka mint vallási ünnep

A *hanukát*, mely szó felavatást jelent, *kiszlév* hónap huszonötödikétől *tévét* hónap másodikáig/harmadikáig (a *kiszlév* hónap hosszának függvényében), nyolc napon át ünnepeljük. Az ünnep egy másik elnevezése: a fények ünnepe (*hág háurim*).

Hanuka napjaiban egy történelmi eseményről, eseményekről emlékezünk meg. A történet még polgári időszámítás előtt 332-ben veszi kezdetét, mikor Nagy Sándor/Macedóniai Alexandrosz legyőzte a perzsákat és átvette az uralmat a térségben, ezzel egy új korszak köszöntött be, melyet hellenizmusnak nevezünk. Nagy Sándor halála után (ante 323) hadvezérei egymás között felosztották a birodalmat. *Júda* az egyiptomi székhelyű Ptolemaioszok uralma alá került, egészen polgári időszámítás előtt 198-ig. Ez időszak alatt a zsidók teljes vallási szabadságot élveztek, „mindössze” a rájuk kirótt adót kellett megfizetniük. A polgári időszámítás előtt 198-ban a szíriai Szeleukidák elhódították *Júdát* a Ptolemaioszoktól és megerősödött a görög kultúra befolyása, de a törvények a *Tóra* törvényei maradtak továbbra is. Igazi változást

¹²⁰ Dr. Scheiber Sándor főrabbi

csak IV. Antiokhosz Szeleukosz trónra lépése hozott, aki felismerte, hogy ha az általa egyedül üdvözítőnek vélt hellenista szellemet akarja elterjeszteni, akkor a zsidó vallás lényegét, a *Tóra* törvényeinek betartását kell megakadályoznia. Megtiltotta a körülmetélést, a szombat megtartását, a *Tóra* tanulását, ő nevezte ki a főpapot (*kohén hágádol*), bálványt állíttatott fel a jeruzsálemi Szentélyben, valamint helyi oltárokon kellett a népnek bemutatni az áldozatokat, amely a zsidók szemében bálványimádásnak minősült.

A polgári időszámítás előtt 167-ben, egy kisvárosban, *Modiin*ban kezdődött a felkelés, az úgynevezett makabeus- felkelés, melyet a Hasmoneus családból származó *Mátitjáhu* robbantott ki, aki megtagadta a bálványimádást és lerombolta az oltárt. Kezdetben mindössze öt fiával és kevés számú szimpatizánssal folytatta a partizánharcot, de halála után fia: *Júda Mákábi* vezetésével egyre jobban megtöszödtek a felkelők és polgári időszámítás előtt 164-ben *Júda* nagy részéből kiűzték a szír-görög hadakat, visszaállították a *Tóra* törvényeit, majd *kiszlév* hónap huszonötödikén megtisztították a jeruzsálemi Szentélyt és újból felavatták (*hanukat hábájit*) azt az egy Isten szolgálatára. E napok, a felavatás napjai lettek aztán ünnepi jellegű napokká a későbbiekben, nem a szír-görögök felett aratott katonai győzelmek napjai, hanem a Szentély felavatásának napjai.

„Bölcseink tanították: *kiszlév* huszonötödikén kezdődik *hanuka* nyolc napja, amikor sem böjtölni, sem gyászolni nem szabad. Miért? Mert a pogányok egykor betörték a Szentélybe, megfertőzték a szent olajat. Amikor pedig a Hasmoneusok vezetésével legyőzték őket, nem találtak többet, mint egyetlen olajos korsót, mely a főpap pecsétjével volt lepecsételve. Bár ez csak egy napi olajat tartalmazott, mégis csoda történt és nyolc napon át égett ez az olaj. Esztendőre rá ünneppé avatták e napot és zsoltárszóval, hálaénekekkel magasztalták az Örökkévalót”¹²¹.

Valószínűleg azonban a *hanuka* nyolc napjának megünneplése a *szukot* ünnepnapjainak pótlását jelentette, hiszen *szukot* napjaiban avatta fel annak idején Salamon király is a Szentély oltárát, és most is hasonló történt, hiszen az oltárt újból fel kellett avatni.

A hagyomány szerint a pusztai Szentély felavatása is e napokban, *kiszlév* hónap végén történt az egyiptomi kivonulást követően.

Ismerünk oly vélekedést is, hogy mivel a *hanuka* napjai a téli napforduló idejére esnek, a Nap egyre növekvő világosságát jelzik a mécsesek, de az utókor inkább azt az értelmezést tette magáévá, hogy az elnyomás sötétségéből, a szabadság világosságába vezető átmenetet szimbolizálják a mécsesek/fények növekvő száma.

¹²¹ Talmud Sábát 21b

Hanuka napjainak szokásai, hagyományai, előírásai sokfélék, igen sokrétűek. A legismertebb talán, hogy az ünnep minden napján fényt (olajmécsest/gyertyát) gyújtunk emelkedő sorrendben; tehát az első nap egyet, a második nap kettőt, a nyolcadik napon pedig nyolcat, ama csoda emlékére, hogy az egy napra elegendő olaj nyolc napig (amíg új kóser olajat nem préseltek) égett. Ezt a gyertyatartót, vagy mécsest (*hanukija*) jól látható helyre (ablakba, ajtóba) kell tenni, hogy nyilvánosan hirdesse a csodát, a *hanuka* csodáját. *Hanuka* napjaiban az étkezések is különböznek a megszokottól, mert többnyire olajban sült ételeket eszünk, emlékezésül az olaj csodájára. Ilyenek a fánk (*szufgánijá*) és a krumplis hremzli, más néven: latkesz/tócsi/tócsni/lepcsánka (reszelt burgonya liszttel, tojással, fokhagymával, sóval, borssal összekeverve, majd forró olajban kisütve).

Tejes ételeket is szokás fogyasztani, mert egy apokrif könyvben¹²², a Judit könyvében, leírtak szerint a Betúlia várát ostromló sereg vezérének, Hollofernésznek, nagyon megtetszett egy zsidó özvegyasszony (egyik verzió szerint *Johánánnak*, a főpapnak leánya) és szeretett volna vele háltni. Judit, a város érdekében hajlandónak is mutatkozott, de mielőtt sor kerülhetett volna eme áldozathozatalra, sajtot adott Hollofernésznek enni, hogy megszomjazzék; majd bort itatott vele, amitől elálmosodott és elaludt az ellenséges fővezér. Judit ezt kihasználva levágta Hollofernész fejét, ezzel megmentette városát és népét. E hőstettre való emlékezésül alakult ki a tejes ételek (túrós delkli, túrós palacsinta, túró torta stb.) fogyasztásának a szokása.

A nőkkel, asszonyokkal kapcsolatos az a hagyomány is, miszerint: amíg égnek a *hanukija* lángjai, addig a nők nem dolgoznak. Az egyik magyarázat szerint ez azért van így, mert az asszonyok nagyban hozzájárultak a szabadságharc sikeréhez, ugyanis ők vették rá férjeiket a felkelésre, a nyílt harcra. A felkelés győzelme vetett véget annak a gyakorlatnak is, mely szerint az esküvő utáni „első éjszaka joga” a szír-görög parancsnoké volt. A *Talmud* tanúsága szerint ez időben élt *Hanna*, a hős anya, kinek hét fiát a szeme láttára ölték meg, de nem volt hajlandó rábírní őket, hogy megszegjék a *Tóra* előírásait¹²³. Ezen hőstettek miatt is kell pihenniük a nőknek legalább egy fél órát, míg égnek a gyertyák.

A színes gyertyák lobogása mellett a jellegzetes *hanukai* dalok, énekek (*Máoz cur...*, *Hánérot hálálu...*) is emelik ezen estek hangulatát, fokozzák az örömet. A gyerekek örömről is gondoskodni kell ilyenkor, ezt szolgálja a gyerekek megajándékozása, az ekkor adott úgynevezett *dmé hanuka* (jiddisül: hanukageld), amely adásának több megokolása is ismertes. Először is, hogy emlékezetes maradjon e nap, másodszor pedig arra utal, hogy a szabadságharc

¹²² Tanahon kívüli könyv

¹²³ Talmud, Gitin 57b

előtt tilos volt a *Tóra* tanulása, emiatt a gyerekeknek titokban kellett tanulniuk, így most kapják meg megérdemelt jutalmukat.

A vacsora, énekelés és az ajándékozás után szokás különféle játékokkal is mulattatni az időt. A felnőtteknek ilyenkor (hallgatólagosan!) szabad még kártyázni is. E kártyajáték régebben rendszerint a kvitlizés volt, mely a huszonegyezéshez hasonló szerencsejáték.

Míg a felnőttek kártyáznak, a gyerekek a trenderlivel (trendelli, szevivon, dreidl) játszanak.

A trenderli egy négy oldalú pörgettyű, melynek oldalain egy-egy betű található.

A betűk a *nész gádol hájá sám* (Izraelben: a *sám* helyett *po!*) szavak első betűi, melyeknek jelentése: nagy csoda történt ott/Izraelben: itt!).

A játékban a héber betűknek ez az értelme:

n - nichts (se betenni, se kivenni nem kell a bankból);

g - ganz (az egész bankot ki lehet venni);

h - halb (a bank felét ki lehet venni);

s - stell ein (be kell tenni a bankba annyit, amennyi már ott van).

Természetesen nem pénzben, hanem cukorban, dióban, mogyoróban szokás játszani e játékot.

A hagyomány szerint ez a játék még a makabeusi időkből ered, ugyanis a *Tóra* tanulásának betiltása idejében a gyerekek ezt a pörgettyűt vitték magukkal az iskolákba, és ha jöttek a szír-görög katonák akkor gyorsan elővették és elkezdtek játszani, ha pedig elmentek a katonák, akkor tanulták tovább a *Tórát*. Újabb keletű szokás, hogy *hanuka* napjaiban bálokat rendeznek, kulturális műsort adnak.

A mindenapi 18 áldásban (*Smóne eszre*) a csodákért köszönetet mondó imabetoldás (*Ál hániszim...*), hálálkodás szövege a következő: „A csodákért és a megváltásért, a hőstettekért, a segedelmekért és a háborúkért, melyeket viseltél atyáinkért ama napokban ez idő tájban. *Mátitjáhu*, *Johánán* fiának, a Hasmoneus főpapnak és fiainak napjaiban midőn fölállt *Jáván* gonosz királysága néped, Izráel ellen, hogy elfelejtse velük *Tórát* és hogy eltérítse őket akarodot törvényeitől; de Te nagy irgalmadban melléd álltál szorongatásuk idejében, perelted perüket, ítélted ítéletüket, megbosszultad bosszújukat; átadtál hőseket gyengék kezébe, számosakat kevesek kezébe, tisztátalanokat tiszták kezébe, elvetemülteket igazak kezébe, gonoszokat a *Tóráddal* foglalkozók kezébe. Magadnak nagy és szent nevet szerezteél világodban és népednek Izráelnek nagy segédelmet és megváltást szerezteél, mint mai napság. Ezután bementek gyermekeid házaad csarnokába és kitakarították templomod és kitisztogatták

szentélyedet és lámpákat gyújtottak szent pitvaraidban és meghatározták ezt a nyolc felavatási napot hálálkodásra és dicséretére nagy Nevednek”¹²⁴.

Efraim Luntschitznek, e XVII. Században élt bölcsnek a *hanukijáról* még napjainkban is aktuálisak: „Valamikor úgy helyezték el a *hanukijákat*, hogy kifelé világítsanak; ma úgy helyezzük el azokat, hogy befelé világítsanak. Mélységes tanítás rejlik ebben. Olyan nemzedék számára mely erős a hitben így szól az Istentől eredő parancs: Terjeszd a Tant!

A hitben gyenge nemzedékhez így hangzik az intelem: Órizd meg a Tant! Valamikor oly erős volt istenhitünk, hogy lelkünk lángja méltán világított kifelé az egész emberiségnek.

Ma, a mi hitben elgyengült nemzedékünk gyújtsa csak fel a szent lángot a maga otthonában és elégedjék meg azzal, ha saját családját, saját háza táját tölti be a megrendíthetetlen istenhit melege, fénye, ragyogása.”

1.2. Hanukijá előírásai fogalmi zsidóság felőli megközelítése

A *hanukijá* lángjai *hanuká* napjaiban (*kiszlév* 25 – *tévét* 2 vagy 3) felidéznek azon történelmi eseményeket, miszerint polgári időszámítás előtt 164-ben a makabeus felkelők, az akkori zsidó szabadságharcosok, visszafoglalták Jeruzsálemet, megszerezték a Szentély feletti ellenőrzést és az Örökkévaló segítségével kivívott győzelem jeleként fellobbantották a Szentély *menorájában* az Isteni jelenléte (*sehiná*) szimbolizáló lángokat, fényeket.

Így ír a *Kicur sulhán áruh*: „Midőn Izráel legyőzte és megsemmisítette ellenségeit, *kiszlév* hónap huszonötödike volt. Bementek a Szentélybe és nem találtak tiszta olajat, csak egy korsóval, melyen a főpaprak pecsétje még sértetlen maradt, de nem volt benne csak egy nap gyújtásához elegendő olaj, mégis nyolc napig égették vele a mécseket a *menorában*, míg új olajat nem préseltek. És ezért rendelték el ama kor bölcssei, hogy az a nyolc nap, mely *kiszlév* huszonötödikén kezdődik, az öröm és dicsőítés napjai legyenek...”¹²⁵

¹²⁴ Szidur- imakönyv

¹²⁵ *Kicur sulhán áruh* CXXXIX,1.

E csoda nyilvános hirdetését (*pirszum hánész*) és elismerését jelzik a *hanukijá* lángjai a zsidó otthonok ablakaiban, bejárataiban. (Magyarországon inkább lakáson belül szokás elhelyezni a *hanukiját*, de napjainkban már egyre több köztéren is elhelyezik azt.)

A *hanukijához* és lángjaihoz több előírás, hagyomány kapcsolódik.

Ezek közül egynéhány:

1. A csillagok „feljövetele” előtt (a szombat „bejövetelét” megelőzően a szombati gyertyák meggyújtása előtt, míg a szombat „kimenetelekor” a *hávďálágyertya* meggyújtása után) gyűjtjük meg a *hanukijá* lángjait.

2. Olajat (különösen alkalmas az olívaolaj, mert a Szentély *menórájában* is az égett) vagy színes gyertyákat (összesen 44 gyertya szükségeltetik *hanuká* nyolc napja alatt) használunk, a *hanukijában*. (Magyarországon többnyire gyertyát szokás alkalmazni.)

3. A lángok fellobbantása előtt az égő sámeszgyertyával (ez szolgál a többi gyertya meggyújtására) a kézben *hanuká* első estéjén három áldást mondunk.

XI.

Az elsőt mindig mondjuk, ha valamely ünnep köszönt be (...*sehehejánu...*);

másodikat a *hanukai* gyertyák meggyújtására recitáljuk (...*leháďlik nér sel hanuká*);

míg harmadikat az atyáink idejében történt Isten-i csodáért említjük

(...*seászá niszim láávoténu bájámim háhém bázmán háze*). *Hanuká* többi napjain csak két áldást mondunk, az utolsó kettőt.

5. A gyertyáknak egy sorban, egyforma magasan kell állniuk (kivételt képez a sámeszgyertya, mert az elkülönítetten, általában magasabban áll a többinél) és olyan távolságra kell lenniük, hogy lángjaik ne ériék el egymást.

6. A gyertyák lángjainak legalább egy fél órán át égniük kell.

7. Tilos a *hanukijá* gyertyáinak lángjait profán célra használni (pl.: világítás, valami meggyújtása), mert e lángok a csodát hivatottak hirdetni. Ha mégis szükségünk lenne a lángra, akkor a sámeszgyertya lángját lehet e célra igénybe venni.

8. *Hanuká* első estéjén, a *hanukijával* szemben állva, a jobb kezünk felőli gyertyát kell meggyújtani a sámeszgyertyával, majd a második estén a balról hozzáadottat és ugyanúgy minden estén a *hanukijá* bal oldala felől jobbra haladva.

9. Azt a gyertyát gyűjtjük meg először amelyet újonnan hozzáadtunk a már meglévőhöz. Így az első napon 1 + 1 gyertya fog égni, míg *hanuká* nyolcadik napján 8 + 1.

10. Vagy a család minden tagja gyújt gyertyát saját *hanukijájában*, illetőleg a családfő végzi

ezt a többiek nevében a családi *hanukijában*.

11. A zsinagógában is meggyújtjuk a *hanukijá* lángjait, a frigyszekrénnel szemben állva, attól jobbra a déli oldalon.

A fények gyújtása, lángok fellobbantása a makabeusok győzelme, Júda függetlenségének kivívása utáni időkben (polgári időszámítás előtt II. század) kezdődik. E szokásról Josephus Flavius is megemlékezik: A zsidók története című könyvében.¹²⁶ A *Talmud jerusálmi* szerint: „*Hanuká* napjaiban a várost (Jeruzsálemet) ki szokták világítani.”¹²⁷

Az I. században már bizonyosan használták a nyolc lángú *hanukiját*, mert a *Talmud bávli* így ír: „*Sámáj* iskolája szerint az első napon nyolc lángot gyújtanak, azután minden nap eggyel kevesebbet. *Hillél* iskolája szerint az első napon egy lángot és innét kezdve minden nap eggyel többet. *Sámáj* iskolája a *szukot* áldozatait tartotta szem előtt (mindennap kevesebbet), míg *Hillél* iskolája azt, hogy a szent cselekedeteken felfelé mennek, nem lefelé.”¹²⁸ Mint tudjuk az utóbbi álláspont, *Hillél* iskolájának véleménye vált elfogadottá.

A korai időkben még csak *hanukai* mécses meggyújtásáról van szó. Ez egy cserépmécses két nyílással, egyik az olaj, míg másik a kanóc számára. Ezt a cserépmécseset különféle zsidó szimbólumokkal látták el, általában a hétágú *menórával* vagy egy olajoskorsóval. A mécseset kőtalapzatra állították, mely gyakran *menóra* alakot formázott és nyolc bemélyedés volt rajta a nyolc *hanukai* mécses számára.

A *Talmud* említést tesz róla, hogy a *hanukiját* a bejárat ajtó jobb oldalába (bejövet) helyezik, míg a *mezuzá* a bal oldalon van.¹²⁹ A nyolcágú *hanukijá* főleg az ókori római zsidó temetkezési helyek, a katakombák jelképei között szerepel. A mai formájú, fémből készített, nyolc plussz egy ágú *hanukijá* a XIII. században alakult ki. A plussz ág (*sámás*) azon időtől honosodott meg, mikor szigorúan vették ama előírást, hogy nem szabad az ünnepi lángokat profán célra (pl.: világítás) felhasználni, sem az egyik lángot a másiktól meggyújtani, ezért volt szükség a sameszgyertyára. A kora középkori *hanukiják* általában úgy készültek, hogy az ajtófélfára is fel lehetett akasztani azokat. Különböző szimbólumokkal díszítették a *hanukijákat*, például: oroszlánok (Júda törzsét jelképezik), phönix madár (az örökkévalóság, többnyire

¹²⁶ Josephus Flavius: A zsidók története. XII. könyv, VII. fejezet.

¹²⁷ *Talmud jerusálmi*, Szuká V,1.

¹²⁸ *Talmud*, Sábát 21b.

¹²⁹ *Talmud*, Sábát 22a.

keresztény allegóriája). A *hanukiják* nagyjából követték a korok divatját: a robusztos római stílust, majd a gót, a rokokó, a barokk stílust és a szecessziót.

A XVI. Század végéig általában háromszög formájú volt hátlapja, díszítései pedig nem zsidó szimbólumoktól (puttók, delfinek, medúzák, heraldikus ábrák) a zsidó szimbólumokig (lángok, fáklyák, olajoskorsó, oroszlán) váltakoztak. A XVII. Századi Hollandiában figurális képeket (pl.: Judit és Hollófernész) is elhelyeztek a *hanukiján*, így külső alakját is szükségszerűen meg kellett változtatni, melynek következtében négyszög- vagy téglalapalakú *hanukijákat* is készítettek. Németországban, ebben az időben kezdték el használni a menyezetről lelógó „pók” alakú *hanukiját*. A XVIII. Századtól alkalmazták a lábakon álló *hanukiját*, melyet már az ablakba is lehetett állítani.

A filigrán művészet fejlődésével új lendületet kapott a *hanukiják* készítése majd iparszerű gyártása és manapság már igen nagy formagazdagságú *hanukiják* közül válogathatunk. Több érdekes *hanukiját* is ismerünk, például egészen különleges az a Prágában fellelt *hanukijá*, mely II. József 1782-es „Türelmi rendeletét” (Toleranzedikt) teszi emlékezetessé. E *hanukiján* látható a császár arcképe, feje fölött az osztrák sassal. A két sámeszgyertya tartója pedig két osztrák katona. Szintén különlegesnek mondható egy XIX. Századi Franciaországban készült *hanukijá* is, amelynek alakja a Diadalívet (Arc de Triomphe) mintázza és Napóleon arcképével díszítették. A modern művészet is sok érdekes *hanukiját* alkotott, pl.: Benno Elkan (*Benjámín Elkáná*, a *Kneszet* előtt álló *menóra* szobor-relief alkotója) *hanukijáján* az öt makabeus testvér alakját helyezte el.

Amint láttuk a *hanukijáknak* néha extrém formái is lehetnek, de ez az érdemi részen nem változtat, ahogyan *Jehudá Leib Gordon* írta:

„Emléket ad a gyertyák fénye,
Bennük a régmúlt üzen,
De reményt adnak, buzdítást is:
Hinni kell az eljövendőben!”

1.2. Hanuká ünnepe és a Hanukijá használata a börtönökben

A börtönökben végbe menő hanuká ünnepeknek semmi szisztematikus problémája nem lehet. Egy trendenli a zárkában semmi gondot nem okozhat. A speciális étrend nagy problémát

okozhat amennyiben a fogvatartott kóserül étkezik. Vegetáriánus étrendnél nem mutatkozik nagy eltérés esetleg a hanukai fánk megsütése de erre a közelben lévő közösségek nagy micve tételként küldhetnek be.

Biztonsági szempontból a tűz jelenléte okozhat problémát. Ha abból indulunk ki, hogy a fogvaratottak dohányozhatnak és a dohányzáshoz tűz kell, akkor a gyertyák 30 percre való égetése- meggyújtása semmilyen biztonsági problémát nem jelenthet. Ha nagyon szigorúan nézzük a biztonsági szabályzatokat, akkor a hanukijá meggyújtása és égetése az intézmény imatermében mehet végbe. A tüztől eltekintve a hanukiják formájából adódóan a fém-ből készült gyertyatartó nagyon jól működhet személy- és intézménykárosító dolgokra. Könnyen lehet vele személyi sérüléseket okozni és a zárka megrongálásához is alkalmas, a szökés megkísérléséről ne is beszélve. Ezért abban az esetben, ha a zárkába engedélyezik a hanukijá gyújtását a biztonsági személyzetnek sokkal nagyobb óvintézkedéseket, kell foganasítani. Nyolc napon át lehetséges még az is, hogy a nevelői irodából vagy a letétből kikérve használhassa a fogvaratott.

Ezek több személyzeti tudást és felkészültséget követelnek, de ma a Magyar Büntetés-végrehajtásban ez nem lehetséges, mivel, a személyi állomány nincs felkészítve ennek a kezelésére. Erre való felkészítés első lépése lenne egy csak a büntetés-végrehajtás állományában lévő börtönrabbi alkalmazása, aki bejár ezekbe, az intézetekbe és segít levezényelni ezek a dolgokat, és segít a nevelőknek és a felügyelőknek elsajátítani a megfelelő munkavégzéshez szükséges tudást.

X. Peszáh ünnepének bemutatása és értelmezése

A *peszáh* (elkerülés) ünnepét *niszán* hónap tizenötödikétől huszonharmadikáig, míg Izraelben huszonkettedikéig ünnepeljük. Az első két nap és az utolsó két nap a tényleges ünnepnap –Izraelben csak az első és az utolsó (a hetedik nap)- a többi nap csak félünnep (*hol hámoéd*). Az ünnepet neve: az elkerülés ünnepe (*hág hápeszáh*), a *Tórából* ered, mert: „... (a halál) elkerülte Izrael fiainak házait Egyiptomban, midőn sújtotta Egyiptomot, a mi házainkat pedig megmentette.”¹³⁰. Ezen esemény ama történésekre utal, hogy a zsidó törzsek egyiptomi kivonulását megelőzően a tizedik csapás (az elsőszülöttek halála) elkerülte a zsidók házait, míg az egyiptomiakét nem. Ez volt az utolsó csapás, mely után engedélyezte a fáraó, hogy elhagyja országát az ingyen munkaerő, a zsidóság. Nevezik még a szabadság ünnepének (*hág háhéru*t), mert ekkor következett be a hosszú rabság után a szabadság. Szabad nép lett a rabszolgák

¹³⁰ Mózes II. XII,27

hadából és elindultak a régi / új hazába, a Kánaánba vezető hosszú úton. A kovásztalan kenyerek ünnepe (*hág hámácot*) elnevezés is a kivonulásra, a szabadságra emlékeztet: „És a tizenötödik napján a hónapnak (*niszán*) van a kovásztalan kenyerek ünnepe az Örökkévalónak; hét napon át kovásztalan kenyeret egyetek.”¹³¹ A kovásztalan kenyér (*mácá*, pászka, laska) a rabszolgák, a szegények kenyeré volt annak idején, valamint e kenyér emlékeztet a sietségre, hogy nem volt idő a tészta kelesztésére. Nevezik még a tavasz ünnepének (*hág hááviv*), mert Izraelben tavaszra esik, mikor a termés érlelődni kezd, amikor újra éled a természet. Ez az elnevezés az ünnep mezőgazdasági jellegére utal, mert a Szentélyben a zsengék áldozatát az ünnepek után mutatták be és az ünnep második napján kezdték el az *omerszámlálást*. Az ítélet napja (*jom hádin*) néven is ismeretes, mert a *Misna* tanúsága szerint az Örökkévaló ekkor mond ítéletet a föld termése felett.¹³² A *peszáh* szó jelenti még azon áldozatot is, melyet *niszán* tizennegyedikén este, minden zsidó családnak be kellett mutatnia.¹³³

A *peszáhot*, másképp pontozva –tehát azonos mássalhangzók, de más magánhangzók esetén- lehet olvasni *piszéáhnak* is, mely szó sántát jelent. Ez utalás is lehet a halál angyalára aki átugrotta (*pászáh*), átlépte, mint a sánta (*piszéáh*) – kinek egyik lába rövidebb – a zsidók házait. A *peszáh* ünnepnapjainak igen sok, előírása, szabálya van, ezért szokás az ünnep előtt harminc nappal (*purim* után), de legkésőbb *niszán* hónap elején megkezdeni az előkészületeket, áttanulmányozni az előírásokat. Amint *elul* hónapja az őszi nagyünnepekre való felkészülés jegyében telik el, úgy *niszán* hónapja a tavaszi ünnepre; a *peszáhra* való előkészületek ideje. Bölcsseink szerint *niszán* hónap nagyon fontos hónap, mert a jövőbeli megváltás is e hónapban következik majd be. *Niszán* hónap első napján fejeződött be, az egyiptomi kivonulás utáni második évben a pusztai Szentély (*miskán*) építése és a hónap tizenkét napján a törzsek vezetői áldozatokat mutattak be, felavatták az oltárt (Mózes II. XL., Mózes IV. VII. fejezet). A második Szentély felavatására polgári időszámítás előtt 516-ban szintén *peszáhkor* került sor.¹³⁴ A *peszáh* előtti szombatnak külön elnevezése is van: nagyszombat (*sábát hágádol*). A hagyományt szigorúan őrző helyeken az ünnep előtti héten megőrlik az addig száraz helyen tartott búzát, majd szigorú tisztasági követelmények mellett elkezdik a *mácá* (pászka, laska) sütését. A *mácá* csak vizet és lisztet tartalmazhat és 18 percen kell kisütni, nehogy meghámeccosodjon (megkeljen, erjedésnek induljon, kovászos legyen). Ezen étellemmel teljesítjük a „... hét napon át kovásztalan

¹³¹ Mózes III. XXIII,6

¹³² Misna *Ros hááná* I, 2.

¹³³ Mózes II. XII,3-11

¹³⁴ *Ezrá* VI,19.

kenyeret egyetek!”¹³⁵ Az ünnepet megelőző napon kikaseroljuk (alkalmassá tesszük, kitisztítjuk) a tűzhelyet, edényeket, evőeszközöket, melyeket az ünnep napjai alatt használni fogunk. Mivel *peszáh* alatt nem lehet a birtokunkban semmilyen *hámechosodás*ra (*hámech*: minden olyan anyag, ami az öt fő gabonafajtából /búza, árpa, rozs, tönköly, zab/ készült és folyamatosan legalább 18 percig vízzel volt érintkezésben) alkalmas dolog, ezért szokás azokat eladni, hogy ne kelljen megsemmisíteni. Készül egy szabályos adásvételi szerződés (*stár mehirát hámech*) és egy nem zsidónak előleg ellenében el kell adni a *hámechos* termékeket, melyeket majd az ünnepek elmúltával az előleg visszaadása mellett vissza lehet vásárolni. Ezen adásvétel nyilvánvalóan csak a nagy mennyiségű *hámechos* dolgokra vonatkozik, a lakás és a ház kitakarítására az ünnep előtti este (*niszán* tizenharmadikán) kerítünk sort. A *hámech* keresése, kutatása (*bedikát hámech*) a már előzőleg gondosan kitakarított lakásban megy végbe, hagyományosan egy gyertyával a kézben. Ha valahol még található *hámech* (szokás előzőleg néhány – van ahol tíz – kenyérmorzsát elrejtteni, hogy ne mondjunk hiábavaló áldást), akkor tollseprűvel egy fakanálra szokás ráseperni, majd egy fehér szövetbe bekötözni. E tevékenység célja, hogy nyilvánvalóvá tegyük: *hámech* mentes immár minden, nincs a tulajdonunkban semminémű erjedésre hajlamos dolog. Másnap reggel (*niszán* tizennegyedikén), az előző nap összegyűjtött *hámech*ot a szabadban elégetjük, megsemmisítjük (*biur hámech*) és teszünk egy nyilatkozatot (*kol hámirá*), hogy nincs a birokunkban immáron semmilyen *hámech*. A *peszáh* előtti néhány napban mindenkinek hozzá kell járulnia anyagilag is a szegények, rászorulóknak *peszáhi* lisztjéhez (*kimhá dipiszhá*), hogy a jó érzés, a szabadság érzése mindenkinek a sajátja legyen, mindenki érezze úgy, mintha ő maga szabadult volna meg a rabságtól. A *peszáh* előtti napon (*erev peszáh* – *niszán* 14.) tartjuk az elsőszülöttek böjtjét. Most is szokás elmenni a *mikvé*be, mint minden jeles napot megelőzően, de előtte megnyiratkozunk, mert jönnek az *omerszámlálás* napjai mikor is tilos lesz haját vágatni. Kora délután kell a parancsteljesítés maceszét (*mácát micvát*) megsütni, melyet a *széder* estén fogunk elfogyasztani. Erre a hagyományos helyeken az egy nappal előbb merített vízzel (*májim selánu*) és az aratástól az őrlésig gondosan őrzött búzából készült liszttel (*smurá*), kézi dagasztással, zsoltárok éneklése mellett kerül sor. Az ünnep előtt ügyelni kell, hogy a bevásárláskor csak olyan élelmiszereket vásároljunk, melyen a *káser lepeszáh* (alkalmas *peszáhra*) felirat szerepel, mert ez a tanúsítvány (*hehser*) jelenti, hogy semmi *hámechosodás*ra hajlamos anyagot nem tartalmaznak. Ha minden előkészület megtörtént és megvannak a szükséges élelmiszerek is, akkor el kell készíteni a *szédertálat*, el kell rendezni az ünnepi asztalt, majd elmenni a zsinagógába az esti (*mááriv*) imához, mely után beköszönt *peszáh* ünnepe a *széder* estével. *Peszáh* ünnepe a három

¹³⁵ Mózes III. XXIII,6.

zarándokünnep egyike, mikor is a nép Jeruzsálembe zarándokolt és a Szentélyben bemutatta az áldozatát, majd elfogyasztotta a sült bárányt, a minden családnak előírt *peszáhi* áldozatot.

Peszáh első és második napján a zsinagógákban hálaadó zsoltárokat (egész *hálél*: CXIII. – CXVIII. Zsoltárok) mondunk. A többi napon csak fél *hálél*t (CXV. És a CXVI. Zsoltárok nélkül) mondunk, mert a hetedik napon a tengerbe veszték az egyiptomi üldözöket, így nem lehet teljes az örömünk, hiszen emberek haltak meg. Az ünnep első napján délelőtt a többlet (*muszáf*) ima keretében elkezdünk a harmatért (*tál*) imádkozni, és elhagyjuk az esőt kérő imabetoldásokat, melyeket e napig mondtunk a mindennapi tizennyolc áldásban (*smone eszré*).

Az előimádkozó ekkor is felölti a fehér halotti köntöst (*kitli*). *Peszáh* második napján, az esti (*mááriv*) ima végén kezdjük az *omerszámlálást*, melyet egészen *sávuotig* naponta számolunk. Az ünnep napjaiba eső szombaton a reggeli (*sáhrít*) ima után az Énekek énekét (*Sir hásirim*) olvassuk fel. Az Énekek éneke a tavasz, az újjászületés, a szerelem dicsérete. Allegorikus értelmezése szerint a zsidóság és az Örökkévaló szerelme, a szeretet örökké tartó volta van megírva a *T'náh* e könyvében. Az Énekek énekét szokás még péntek délutánonként, valamint a *széder* estén is olvasni. *Peszáh* harmadik, negyedik, ötödik és hatodik napja félünnep (*hol hámoéd*), mikor is az imarendben vannak bizonyos változások. *Peszáh* nyolcadik (Izraelben a hetedik) napján halottainkról emlékezünk meg (*mázkir*). A *peszáh* utáni nap elnevezése: *iszru hág*.

A peszáh este rendje: széder lél peszáh

Niszán hónap tizenötödikének előestéjén, az esti (*mááriv*) ima után tartjuk az első *széder* (rend) estét, majd a diaszpórában tizenhatodika előestéjén a második *széder* estét.

Az egyiptomi kivonulásról beszélni mindennapos kötelezettség, *Tóra*-i utasítás: „...életed minden napján emlékezz az egyiptomi kivonulás napjára”¹³⁶.

Az emlékezés parancsa a napi imákkal teljesül, az elbeszélésre, amely szintén *Tóra*-i utasítás, hiszen: „És beszéld el gyermekeidnek azon a napon, mondván: Ez azért van, amit az Örökkévaló velem cselekedett, midőn kivonultam Egyiptomból!”,¹³⁷ „azon a napon”, tehát a *széder* estén kerül sor.

A *széder* estét az örökös/megőrzés éjszakájának (*lél simurim*) is nevezzük, mert: „Örökös éjszakája volt ez az Örökkévaló előtt, hogy kivezesse őket Egyiptom országából, ez az

¹³⁶ Mózes V. XVI,3

¹³⁷ Mózes II. XIII,8

éjszaka az, mely az Örökkévalónak van szentelve, amelyet meg kell őrizni Izrael összes gyermekeinek, nemzedékeiken át”¹³⁸.

A *széder* estén, hogy mindenki egyformán eleget tudjon tenni kötelességének, a bölcsek megszerkesztették a *Peszáhi hágádát* (elbeszélést), mely egyben az est forgatókönyve is.

A *széder* lényege az elbeszélés, a hagyomány továbbadása. Elmondjuk a zsidók néppé, nemzetté válásának történetét, a *Tóra* elfogadását megelőző eseményeket. Ezek mellett tudatosítjuk, hogy: „Minden nemzedékben köteles az ember úgy tekinteni magát, mintha ő maga jött volna ki Egyiptomból!” (*Peszáhi hágádá*). Tehát mindannyiúnknak személyesen kell megélni a szabadság, a megszabadulás élményét, erre hivatott ez az este.

Nisván tizennegyedikén késő délután előkészítjük a *széder*hez szükséges felszereléseket, tárgyakat, ételeket. Az egész elbeszélés egy vacsora keretében történik, melyben jelképes dolgok, ételek, tárgyak szerepelnek és az eseményeknek előírt sorrendje van. Az előírás szerinti *széder* estéhez minden résztvevőnek szükséges egy *hágádá*, melyben a hagyományos sorrendben van leírva, hogy mikor és mit kell mondani, cselekedni.

A *hágádá*nak nincs írója, vagyis több írója van, hiszen az évszázadok folyamán alakult ki és még ma is alakul. A *hágádá* fő célja, hogy alkalmat adjon a beszélgetésre, az egyes részekhez mindenki hozzáteheti saját magyarázatait. Szokás a *hágádát* már a *peszáh* előtti szombaton (*sábát hágádol*) elolvasni. A *széder* rendezőjének alaposan fel kell készülnie, meg kell terveznie, előre be kell osztania, hogy ki mely részeket fogja majd mondani, énekelni.

A szépen megterített ünnepi asztalra a következőket kell elhelyezni:

- *szédertál* (a szimbolikus ételekkel)
- bor (legalább 3,5 dl személyenként)
- pohár (mindenkinek)
- egy nagy és díszes serleg (*Élijáhu*/Illés serlege)
- egy tálka sós víz
- három darab *mácá* (macesz)
- ünnepi gyertyák (legalább kettő).

Az asztalhoz, a *széder* vezetőjének odakészítünk egy támaszkodásra is alkalmas karosszéket, ezzel is jelezvén, hogy szabad emberek vagyunk, így hát ráérősen, kényelmesen eszünk. Szokás, hogy párnát is rakunk a karosszékekbe. A támaszkodás is, miként az egész vacsora, az ókori étkezési szokások megőrzése. Vannak helyek, hol egy üres karosszéket is az asztalhoz tesznek, várva azt a zsidót, aki még nincs itt, akit még nem érdekel a *széder*, vagy valamilyen

¹³⁸ Mózes II. XII,42

okból még nem jöhet. A *széder* vezetője hagyományosan fehér köntösben (kitli) vezeti az estét. A fehér szín az ünnep színe, az öröm jele, de fehér volt a kohaniták ruhája is, kik annak idején a *peszáhi* áldozatbemutatókat végezték a jeruzsálemi Szentélyben.

A *szédertálon* a következő szimbolikus ételek találhatók:

- balra, felül egy sült/főtt tojás (*bécá*);

A tojás jelképezi a Szentélyben bemutatott ünnepi áldozatot, de a tojás egyben a gyász jelképe is, azé a gyászé, melyet a Szentély pusztulása miatt érzünk, tartunk mindmáig

(A Szentély pusztulásának emléknapja */tisá beáv/* mindig egybeesik *peszáh* első napjával!).

A tojás emlékeztet még az emberi életre, a múlandóságra, törekénységre, a sors forgandóságára, de a születésre, az újjászületésre is.

Hátám Szofér, a XIX. Század első felében élt nagyhírű *rabbi* szerint a tojás egy picit olyan, mint a zsidók; minél többet sütik/főzik annál keményebb lesz. A zsidókat is mennél jobban gyötrik, annál inkább ellenállóbbá válnak, megkeményednek. A rómaiak (a *széder* kialakulásának idejében ők voltak a szabad emberek, kiket most „utánozunk”) a lakomát a tojástól kezdték. Szokás, hogy a lakoma előtt mi is eszünk tojást, de nem ezt a tojást, mert ez csak jel, emlékeztető jel.

- jobbra, felül egy darab sült hús (*zroá*), mely általában egy csirkenyak vagy szárny;

A sült és csontos hús a Szentélyben bemutatott *peszáhi* bárányáldozatot jelképezi, melyet egészben kellett megsütni, csontot nem volt szabad eltörni benne. Az egyenes szárny jelképezi még a kinyújtott kart is mert: „...kivezetett Isten bennünket onnét hatalmas kézzel és kinyújtott karral...”¹³⁹. Ez azonban szintén csak szimbolikus étel, nem fogyasztjuk el, csak rátekintünk és emlékezünk az áldozatbemutatóra, a jeruzsálemi Szentélyre.

- a tojás és a sült hús alatt középen található a keserűfű (*máror*), amely általában torma;

E keserűfűvet fogjuk majd két darab *mácá* között elfogyasztani a Szentély emlékére az előírt áldásmondást követően.

- jobbra, a keserűfű alatt található a *hároszet* (alma, dió, fahéj és bor keveréke);

¹³⁹ Mózes V. XXVI,8

Ezen anyag emlékeztet a téglára vagy vályogra, melyet a zsidók készítettek az egyiptomi rabság alatt. E masszába fogjuk majd belemártani a *máror*t a megfelelő alkalommal.

- balra, a keserűfű alatt található valamilyen zöldségféle (*kárpász*);

A *kárpász* lehet zöldség, zeller, retek vagy főtt burgonya, melyek a tavaszra, az újjászületésére, az örök megújulásra utalnak. Ezt mártjuk majd a sós vízbe mielőtt megennénk.

- legalul, középen ismét keserűfű (*máror/házeret*) van, mely rendszerint torma vagy saláta;

E keserűfű jelképezi az egyiptomi élet keserűségeit. Legalább egy olajbogyónyi (*közájít*) mennyiséget kell majd a *hároszet*be mártva elfogyasztanunk belőle.

A *szédertál* mellett egy kis tálkában sós vizet készítünk az asztalra, mely az egyiptomi szolgaság könnyeit, avagy az ott hullatott verítékét hivatott jelképezni.

A *szédertál* alatt/mellett (elkülönítetten) három darab *mácá* (macesz) van, mely a hagyományt szigorúan őrző helyeken mindig az úgynevezett *mácát micvá*, a parancsteljesítés macesze. A három *mácá* jelképezheti a zsidóság három összetevőjét: kohaniták, *léviták* és a többiek, illetve a három ősatyát: *Ábrahámot*, *Izsákot* és *Jákobot* is.

Gyakorlati okból mindig három kenyeret (most csak kovásztalan lehet, ezért használjuk a *mácát*!) rakunk az asztalra, mert az ünnepi étkezéseknél kettő egész kenyérnek kell lennie, de mivel az egyiket majd eltörjük (*áfikomán*), így először három kenyeret (most *mácot*/macesz) kell odakészíteni! Az asztalon ezen kívül ott van még a bor/szőlőlé, valamint a pohár. Összesen négyszer kell majd innunk belőle, mert négy kifejezéssel említi a *Tóra* az egyiptomi kiszabadulást. E szavak a következők: megszabadítalak (*hocéti*), megmentelek (*hicálti*), megváltalak (*gáálti*) és népemmé fogadlak (*lákáhti*) –ahogyan a *Tórában* olvashatjuk¹⁴⁰.

A kiszabadulás, a szabadság érzése az öröm érzése; a bor pedig az öröm, a vidámság jelképe, mert: „A bor megörvendezteti az ember szívét”¹⁴¹.

A másik (teletöltött) pohár, díszes serleg az asztalon *Élijáhu*/Illés prófétáé, ugyanis *Máleáhi* könyvében olvashatjuk (III,23-24), hogy a Messiás előhírnöke, bejelentője *Élijáhu* lesz, ő fogja hírül adni jöttét, mi pedig borral várjuk a hosszú útról érkező, de jó hírt hozó prófétát. Egy másik nézet szerint öt kifejezéssel van megemlítve az egyiptomi kiszabadulás, de bölcseink között erről vita volt, a vitás kérdéseket pedig majd *Élijáhu* próféta fogja eldönteni.

¹⁴⁰ Mózes II. VI,6-7

¹⁴¹ Zsoltárok CIV,15

Ha mindezen dolgok megvannak, elrendeztetek, akkor a zsinagógából hazajövet, a gyertyák meggyújtása utáni *kidussal* (a borra mondott áldással és az ünnep megszentelésével) megkezdődhet a *széder* a „forgatókönyvből”, a *hágádából* levezetve a hagyományos sorrendben, a kivonulás történetének elbeszélésével, a szimbolikus ételek elfogyasztásával, a vacsorával, a hálaadással, majd a közös énekléssel. Az est végén ugyanúgy köszönünk el, mint egy fél évvel korábban, *jom kipur* után: *Lösáná hábáá birusálájim!* (A jövő évben Jeruzsálemben!)

Pészáh és széder a börtönökben

Vallásos és nem vallásos zsidó embernek egyik legfontosabb ünnepe a pészáh. Amennyire fontos annyira kivitelezhetetlen a börtönökben. A „két-három napos zsidók” is ünneplik az ünnepet. Azoknak, akik el elzárva úgynevezett fogságban vannak még lelki erőt is, adhat a szabadulásra. Az étkezési probléma ismét nagy gondot jelent ebben az időben. A kovásztalan ételek fogyasztása szinte megoldhatatlan egy totális zárt intézetben, a hámecolásról nem is beszélve. Hámecolni a zárkát könnyen lehet, ha a zárkában csak zsidó vallású ember van. Tisztasági szempontból a nagytakarítás nagyon jól jön bármely intézetről beszéljünk. Visszatérve arra, hogy a kovásztalan ételek fogyasztása, csak úgy lehetséges, ha külső helyről szállítják mindennap az élelmet.

Széder estét a börtönben lefolytatni gazdaságilag nem megengedhető. Amennyiben a hitközösségek segítséget nyújtanak, akkor lehetséges csak. Ha a közösséget, vagyis a minjánt nem vesszük figyelembe akkor is nehézkes lefolytatni. Az étkezési problémákon kívül az imádkozáson át a borfogyasztásig akadályokba ütközik az este lefolytatása. Bor helyett a szőlőital fogyasztása megengedett.

Anyagi és biztonsági szempontból a legjobb megoldás erre az ünnepre, ha megfelel az elítélt a **rövid tartamú eltávozásra**, illetve a **kimaradásra**, akkor az intézményen kívül tölthesse az ünnepet.

XI. Konklúziók

Összegzésként, elmondhatjuk hogy, a zsidó vallásgyakorlás a börtönökben igen nehézkes. Az előzőekben olvasott pár ünnep bemutatja minden időben, másként kell tartani az ünnepeket. Ahhoz hogy ne sérüljön a fogvatartottak szabad vallásgyakorlása, nem csak ismerni kell a vallási előírásokat, hanem azokat érteni és alkalmazni is tudni kell. Ezért nagyon fontosnak látom azt a

tézist, miszerint a börtönökben lévő zsidó vallású embereknek olyan rabbira van szükségük aki, a börtön szabályzatokkal is rendelkezik és elsődlegesnek tartja hogy, a zsidó vallási törvényeket és a normatív törvényeket kelkigondozás keretében megtanítsa az elítélteknek, így lehetőleg újra hasznos tagja lesz a társadalomnak.

Felhasznált irodalom

Biblia

Börtönügyi szemle 1995/2

Börtönügyi szemle 1997/2

Börtönügyi szemle 2000/1

Börtönügyi szemle 2000/4 látóhatár deák ferenc

Börtönügyi szemle 2001/4

Börtönügyi szemle 2004/3

Börtönügyi szemle 2007/3

Börtönügyi szemle 2007/4

Börtönügyi szemle 2008/1

Börtönügyi szemle 2009/3

Börtönügyi szemle 2010/4

Börtönügyi szemle 96/2 63o a hitélet szabályai- petneházi zsigmond

Donin, Hayim Halevi: Zsidónak lenni 1991

Encycleopedia Judaica 1997

Farkas E. A hivatásos pártfogó, bp 1911/ szociális missziótársulat rövid ismervei 1911 bp

Fehérváry I. börtönvilág magyarországon 1945-56 BP1978

Finkey F büntetés és nevelés bp 1933 büntetéstani problémák 1933

Franz holtzendorff-eugen agemann

Hahn István Zsidó ünnepek és népszokások 1995

Israel Méir Lau A zsidó élet törvényei 2011 Budapest

keve istván börtönmisszió és határkérdései- köt keresztény ökömenikus baráti társaság bp 94

Mishna

oláh miklós ora et labore szeged tiszta hangja 79..... 2000

Talmud

Tanach Plus Your Digital Liabrary

CD

Zsidó Lexikon 1924

XXXI. OTDK Had- és Rendészettudományi szekció

Zsidó vallásgyakorlás a börtönökben 2012/5773